

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛОБІЮВАННЯ
В УКРАЇНІ

∨ *Аналіз законодавчого врегулювання лобізму
в Україні та закордонний досвід*

- РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
ІЗ ГРОМАДЯНАМИ ТА БІЗНЕСОМ

∨ *Адмінпроцедура: нові стандарти взаємодії
органів адміністрації та громадян*

№ 2 (266) СІЧЕНЬ 2024

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 02 (266) 2024

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор
Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав укази про
створення Ради з підтримки бізнесу
і платформи «Зроблено в Україні» 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Симоненко О.

Аналіз законодавчого врегулювання лобізму
в Україні та закордонний досвід..... 4

Кривецький О.

Адмінпроцедура: нові стандарти взаємодії
органів адміністрації та громадян 15

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 19

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав укази про створення Ради з підтримки бізнесу і платформи «Зроблено в Україні»

Президент України В. Зеленський підписав укази про утворення Ради з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану та Всеукраїнської економічної платформи «Зроблено в Україні».

Про це поінформувала пресслужба Офісу Президента України, передає «Укрінформ».

«Президент України Володимир Зеленський підписав Указ “Про невідкладні заходи із забезпечення економічної безпеки на період дії правового режиму воєнного стану” № 30/2024. Згідно з указом при Президентові України утворюється консультативно-дорадчий орган – Рада з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану», – зазначається у повідомленні.

У Офісі Президента України заявили, що ця Рада сприятиме консолідації зусиль держави та бізнесу в умовах воєнного стану, збереженню та розвитку підприємницького потенціалу.

За інформацією пресслужби, основними завданнями Ради є системний аналіз забезпечення в умовах воєнного стану права на підприємницьку діяльність, формування держполітики щодо гарантування права на підприємництво, напрацювання та внесення на розгляд Президента України пропозицій щодо шляхів розв’язання проблемних питань.

Зазначається, що Рада з питань підтримки підприємництва має сприяти налагодженню ефективної взаємодії держави із суб’єктами господарювання, профільними громадськими об’єднаннями, поширенню найкращого міжнародного досвіду.

Цим Указом також було затверджено персональний склад Ради з питань підтримки підприємництва.

Окрім того, В. Зеленський підписав Указ № 31/2024, яким започаткував Всеукраїнську економічну платформу «Зроблено в Україні».

За інформацією ОП, це було зроблено для забезпечення ефективного діалогу й об’єднання зусиль влади та бізнесу для подолання викликів і наслідків, спричинених збройною агресією РФ проти України, стимулювання ділової активності українських виробників, популяризації та просування українського продукту, покращення інвестиційного клімату, створення економічних умов для відновлення, модернізації та зростання економіки України.

Цю платформу було створено під патронатом Президента України для постійної комунікації та координації взаємодії держорганів, представників релокованих підприємств, великого, середнього, малого українського бізнесу, громадських об’єднань підприємців, іноземних інвесторів, політичних діячів, вчених, експертів.

«Офіс Президента України, Кабінет міністрів, обласні держадміністрації спільно з об’єднаннями підприємців й експертами мають представити концепцію та структуру функціонування платформи “Зроблено в Україні” та забезпечити початок її роботи протягом місяця», – розповіли у пресслужбі (*УКРІНФОРМ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3819117-zelenskij-pidpisav-ukazi-pro-stvorennia-radi-z-pidtrimki-biznesu-i-platforni-zrobлено-v-ukraini.html>)ю – 2024. – 27.01*).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Аналіз законодавчого врегулювання лобізму в Україні та закордонний досвід

Тема лобізму з роками не тільки зберігає свою актуальність, а з точки зору правового регулювання набуває значного поширення та статусу загальноприйнятої практики.

Як окремого виду діяльності узаконення лобізму розпочалося у середині ХХ ст., зокрема, для усунення негативних наслідків, які йому притаманні, а також для забезпечення прозорості політичної системи і відповідальності політичних діячів та для створення рівних умов і правил усіх зацікавлених осіб у процесі розробки та імплементації державної політики.

Тому постає першочергове питання аналізу законодавчого регулювання лобізму. Уточнимо, що основні міжнародні стандарти у сфері лобізму висвітлено в низці рекомендацій та резолюцій Ради Європи і Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Також діє власне законодавче регулювання на рівні окремих держав.

Забігаючи наперед зазначимо, що в Україні сформувався більш негативне, ніж позитивне ставлення до лобізму і в уявленнях багатьох українців він ототожнюється з корупцією. Проте варто зазначити, що Україна все ж взяла курс щодо впровадження інституту лобізму в правовому розумінні.

Нагадаємо, що донині в українському законодавстві робилися численні спроби законодавчого врегулювання лобізму, проте, жодна з ініціатив не була підтримана парламентом. Однак у 1999 р. було зареєстровано два законопроекти за реєстраційними номерами 3188 та 3188-1, у 2005 р. – за реєстраційним номером 8429, у 2010 р. – за реєстраційним номером 7269, у 2016 р. – за реєстраційними номерами 5144 та 5144-1. У 2020 р. зареєстровано законопроект за реєстраційним номером 3059 та 3 альтернативні законопроекти за реєстраційними номерами

3059-1, 3059-2, 3059-3 щодо регулювання діяльності у сфері лобіювання в Україні. Однак, незважаючи на таку значну кількість законодавчих ініціатив, жодна з них не була остаточно прийнята. З огляду на це, за словами голови Національного агентства з питань запобігання корупції О. Новікова, «... беручи до уваги євроінтеграційні прагнення України, враховуючи рекомендації GRECO, Рекомендації Ради Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо принципів прозорості та доброчесності у лобіюванні, прийнятої 18 лютого 2010 р., найкращі практики Ради Європи, та Європейського Союзу вкрай необхідно законодавчо врегулювати діяльність суб'єктів, які здійснюють вплив (лобіювання) на прийняття парламентом рішень, через прийняття Закону України “Про доброчесне лобіювання та адвокацію в Україні”» (URL: <https://drive.google.com/file/d/1QZFjz-H8hopkbYv7RnZcs1oJBxSGCZ1q/view>).

У цьому контексті важливо зазначити, що після того як попередні спроби врегулювання лобізму в Україні виявилися невдалими, Комітет Верховної Ради з питань правової політики утворив у жовтні 2021 р. робочу групу щодо законодавчого регулювання лобістської діяльності. Але через три місяці відбулося повномасштабне військове вторгнення РФ, тому робота групи так і не розпочалася. Проте Законом України «Про правотворчу діяльність» Верховна Рада України зобов'язала Кабінет Міністрів України підготувати і подати законопроект щодо лобізму та лобістської діяльності. І вже 6 листопада 2023 р. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) оприлюднило проекти законів України «Про доброчесне лобіювання та адвокацію в Україні» та «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо

порушення законодавства в сфері здійснення лобіювання та адвокації» (URL: https://lb.ua/blog/oleksandr_vodennikov/585142_omarova_kadril_abo_pro_lobizm_i.html).

Нагадаємо, що в додатку до проміжного рішення Європейської комісії щодо вступу України до ЄС, оприлюдненому 8 листопада 2023 р., наполягалося на тому, що Україні необхідно буде прийняти закон, який би регулював лобіювання відповідно до європейських стандартів, як частину антиолігархічного плану дій.

1 грудня 2023 р. НАЗК передало проект такого законопроекту Кабміну, а 7 грудня 2023 р. уряд схвалив законопроект щодо лобіювання з доопрацюваннями, які, за повідомленням ЗМІ, враховують пропозиції громадськості та коментарі Міністерства юстиції України, зокрема, у частині про адвокацію. Важливим моментом у документі є те, що адвокація відокремлюється від лобізму, про це повідомила віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України О. Стефанішина. За її словами, закон повинен відповідати європейським стандартам і його метою має бути створення прозорого ринку послуг лобіювання. Вона наголосила на важливості «націлити його передусім саме на зменшення впливу олігархів на держуправління й економіку, а не на обмеження можливостей громадського сектору просувати суспільно значущі зміни». Це підтверджує і постійний представник уряду у Верховній Раді України Т. Мельничук. За його словами, цей законопроект спрямований на реалізацію рекомендацій Європейської комісії, зафіксованих у Пакеті розширення, та є частиною урядового антиолігархічного плану дій.

Як зазначається, завданням законопроекту є побудова справедливих правил взаємодії суб'єктами правотворчої діяльності та суб'єктами правотворчої ініціативи із суб'єктами лобіювання та суб'єктами адвокації, та іншими третіми сторонами, які впливають на правотворчий процес в Україні.

Його метою є забезпечення правових засад лобіювання в Україні відповідно до міжнародних практик та стандартів, забезпечення

нормативно-правового регулювання взаємодії посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування із заінтересованими сторонами та суб'єктами лобіювання, встановлення прозорих механізмів забезпечення діяльності суб'єктів лобіювання та посадових осіб державних органів та органів місцевого самоврядування і механізмів контролю за лобістською діяльністю (URL: https://biz.ligazakon.net/news/224098_kabmn-skhvaliv-zakonoprokt-pro-dobrochesne-lobyuvannya-ta-advokatsyu).

Інша мета, як зазначає голова Національного агентства з питань запобігання корупції О. Новіков – підсилити громадські організації та дати їм законні механізми адвокації своїх ініціатив. Центр протидії корупції (ЦПК), ГО «Автомайдан» та інші організації – наші партнери, які допомагають реалізовувати антикорупційну політику. Він також додав: «Якщо казати про регулювання, то в Україні працюватиме європейська, а не американська модель лобіювання. У США це більш зарегульована діяльність, адже там ринок лобістів працює вже десятиліттями – потрібно детально повідомляти про кожну зустріч. У європейських країнах такої жорсткої звітності немає» (URL: <https://forbes.ua/money/pro-tisk-na-biznes-zustrichi-z-pidpriemtsyami-v-op-ta-vidpovidalnist-dlya-pravookhorontsiv-intervyu-z-zastupnikom-generalnogo-prokurora-11122023-17804>).

Слід звернути увагу на те, що в інтерв'ю Forbes голова Національного агентства з питань запобігання корупції О. Новіков детально дав пояснення щодо цього законопроекту. Зокрема, О. Новіков розповів, за якими критеріями буде розмежовуватися лобізм та адвокація: прибутковості чи неприбутковості, відстоювання приватного чи суспільного інтересу, а також визначення джерел фінансування. «Лобіювання здійснюється на замовлення приватних компаній чи осіб з метою отримання прибутку, метою адвокації не є отримання прибутку. Джерелом фінансування можуть бути, наприклад, міжнародні партнери України. Адвокацією займаються громадські організації», – зазначив він (URL: <https://forbes>).

ua/money/ukraina-gotuetsya-do-legalizatsii-rinok-lobistiv-blitsintervyu-z-golovoyu-nazk-novikovim-pro-noviy-zakonoproekt-ta-klyuchovizmini-dlya-biznesu-04122023-17653).

Також у законопроекті передбачається створення реєстру прозорості. Як зазначає голова Національного агентства з питань запобігання корупції, «реєстр буде публічним. Для лобістів реєстрація обов'язкова, а для ГО – добровільна. Отримання інформації з реєстру – безкоштовне. Плануємо його створити на базі платформи для розгортання державних реєстрів, яку розробила команда Мінцифри. З моменту прийняття закону потрібно чотири місяці для розгортання реєстру». У тому числі передбачена і відповідальність для лобістів, які продовжать працювати нелегально. «Адміністративний штраф – 5400 грн. У першій версії законопроекту сума була більша – 170 000 грн. За пропозицією ГО, її зменшили. Також порушник вноситься до реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. Відповідальність застосовуватиметься до порушників тільки через рік після набрання чинності документом», – зазначив очільник НАЗК (URL: <https://forbes.ua/money/ukraina-gotuetsya-do-legalizatsii-rinok-lobistiv-blitsintervyu-z-golovoyu-nazk-novikovim-pro-noviy-zakonoproekt-ta-klyuchovizmini-dlya-biznesu-04122023-17653>).

За його словами, закон має бути прийнятий максимум до кінця січня 2024 р. Проте, як зазначив О. Новіков, терміни залежатимуть від парламенту: «Але вже в березні чекаємо на зустріч з GRECO (The Group of States against Corruption – “Група держав проти корупції”), на якій нас запитають про імплементацію цього закону. Якщо закон не буде ухвалений, то є велика ймовірність потрапити у “чорний список” країн, які не виконують антикорупційні реформи. Важливо, що GRECO передає свої рекомендації до Євросоюзу, що може уповільнити наш євроінтеграційний шлях» (URL: <https://forbes.ua/money/ukraina-gotuetsya-do-legalizatsii-rinok-lobistiv-blitsintervyu-z-golovoyu-nazk-novikovim-pro-noviy-zakonoproekt-ta-klyuchovizmini-dlya-biznesu-04122023-17653>).

У свою чергу, як повідомляє «Укрінформ», посол ЄС в Україні К. Матернова оптимістично налаштована щодо цього законопроекту. Дипломат зазначила: «Ми з великою увагою стежимо за викликами, з якими бореться громадянське суспільство, щодо закону про лобізм і його нові положення. ЄС дійсно вимагає такого закону. Але він має слугувати тому, щоб обмежити лобістські устремління олігархічних структур, а законним бізнесам дозволити лобіювати легітимні цілі, які дійсно принесуть користь усьому суспільству» (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3796055-zakon-pro-lobizm-posol-es-ocikue-na-porozuminna-miz-uradom-i-gromadanskim-suspilstvom.html>).

З іншого боку, існують також припущення критичного характеру щодо пропонованих НАЗК норм про лобіювання. Зокрема, аналітикиня Української Гельсінської спілки з прав людини В. Роман зазначила, що пропозиції НАЗК не відповідають європейським вимогам чіткої та відкритої моделі лобіювання. Це, по-перше, норма про те, що суб'єктом адвокації може бути будь-яка фізична чи юридична особа (в тому числі громадська чи благодійна організація), яка внаслідок своєї діяльності просуває інтереси, до прикладу вразливих категорій населення (ВПО, дітей-сиріт тощо), і пропонує удосконалити законодавство у певній сфері. Експерт не виключає, що в результаті такі суб'єкти в найближчому майбутньому можуть зіткнутися із суттєвими бюрократичними та адміністративними обтяженнями, що, у свою чергу, може створювати перепони у реалізації громадським сектором своєї діяльності та загалом містить загрозу реалізації свободи думки, вираження поглядів, а можливо і свободи об'єднання. Також варто звернути увагу на рекомендацію Єврокомісії комісії (рішення від 8 листопада 2023 р.), а саме: «Важливо забезпечити, щоб нормативні акти щодо лобіювання не перешкоджали та не обмежували законну діяльність громадянського суспільства та не накладали на них непропорційного адміністративного тягаря». Законопроектами ці положення не враховані.

«Окрім того, запропоновані основним законопроектом норми у частині адвокації не

відповідають принципу правової визначеності, щовимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності (рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2017 р. № 2-р/2017), оскільки не дають чіткого розуміння де закінчується право на свободу думки та вираження поглядів, а де починається адвокація і лобіювання.

Таким чином, законопроекти потребують доопрацювання, зокрема у частині розмежування процесів лобіювання, адвокації та громадської діяльності в контексті права на свободу об'єднань, думки та вираження поглядів» – наголосила В. Роман (URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/zakonoproiektu-pro-lobiuvannia-krok-do-yes-chy-tysk-na-hromadskyy-sektor/>).

Подібну думку висловив і О. Водянніков, консультант Комісії з питань правової реформи. Він вважає, що велика небезпека законопроектів НАЗК – у відсутності належної системи регулювання лобізму: «...потенційні лобісти залюбки набудуть статусу суб'єктів адвокації. Натомість громадські об'єднання, які не мають нічого спільного з лобіюванням, але займаються адвокацією, будуть змушені додатково проходити адміністративні процедури, а держава отримує інструмент впливу на громадянське суспільство і обмеження свободи вираження – всі активні організації і активісти, незалежно від сфери діяльності будуть змушені реєструватися і звітувати в НАЗК, адже проект прямо передбачає, що з метою збирання, накопичення, обліку, відображення та надання інформації про здійснення як лобіювання, так і адвокації має бути створений Реєстр прозорості».

О. Водянніков не виключає, що реєстрація в Реєстрі прозорості вимагатиметься навіть для оцінки будь-якої законодавчої чи нормотворчої ініціативи в соцмережах чи будь-яким іншим чином публічно (адже це згідно з проектом є формою адвокації). Проект також містить перелік методів лобіювання та адвокації, згідно з яким до лобіювання і адвокації можуть бути віднесені навіть нейтральні наукові заходи, аналітичні матеріали, зокрема

наукові, дисертаційні дослідження, результати соціологічних опитувань, тощо, які тією чи іншою мірою стосуються законодавчого чи нормативно-правового регулювання. «До проекту є і інші зауваження. Але його головна вада – нерозуміння відмінності між лобіюванням (що є правомірною діяльністю) і адвокацією (що є необхідною діяльністю в демократичному суспільстві) ...», – зауважує консультант. У результаті він називає концепцію проекту НАЗК «дуже сумнівною», такою, що може мати негативний вплив на свободу вираження, демократичний процес адвокації та діяльність громадянського суспільства (URL: https://lb.ua/blog/oleksandr_vodennikov/585142_omarova_kadril_abo_pro_lobizm_i.html).

До речі, виходячи з аналізу зарубіжного досвіду, можна стверджувати, що лобіювання інтересів окремих груп доволі поширене явище за кордоном. Врегулювання лобіювання на законодавчому рівні пройшли всі країни, які мали намір вступити до Європейського Союзу. Так, за останні роки законодавство щодо лобіювання прийняли Бельгія, Франція, Ірландія, Італія, Литва, Велика Британія, Німеччина, Іспанія, Австрія, Польща.

Загалом найбільш яскравий приклад застосування можливостей лобізму можна побачити у США. Можливо, саме цим і пояснюється той факт, що багато країн, які намагаються легалізувати лобізм, наслідують американський досвід.

Нагадаємо, що дослідники розрізняють різні моделі правового регулювання лобізму. Найпопулярніші серед них дві: англосаксонська та континентальна. Англосаксонська модель (США, Канада) передбачає обов'язкову державну реєстрацію лобістських організацій і визначення допустимих рамок діяльності так званих «груп інтересів». Континентальна модель (Німеччина, Італія) передбачає, що «групи інтересів» можуть впливати на державні органи влади за допомогою офіційної участі в роботі спеціально створених при даних органах влади дорадчих структур (URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2013/34.pdf).

Цікавий приклад моделей регулювання лобістської діяльності наводить О. Водянніков,

консультант Комісії з питань правової реформи. Як він зазначає, автори Звіту Венеціанської комісії щодо правових рамок регулювання лобізму в державах-членах Ради Європи 2011 р. виділяють три моделі/системи законодавчого регулювання лобізму:

– Низько регламентована система (Німеччина, Франція, Польща, Європарламент, Комісія ЄС): правила індивідуальної реєстрації існують, але обсяг інформації, що має надаватися, досить незначний; регулювання охоплює лише законодавчу діяльність і стосується парламенту; немає вимоги звітувати про витрати лобіста; реєстр лобістів знаходиться у відкритому доступі, але не містить всю повноту інформації про діяльність лобістів; немає жорстких санкцій за порушення / недотримання законодавства; немає обмежень cooling-off (тобто обмежень членам законодавчого органу чи високопосадовцям займатися лобістською діяльністю протягом певного часу після припинення повноважень / звільнення).

– Середньо регламентована система (Литва, Угорщина, Канада, деякі штати США, Австралія, Тайвань): існують детальні правила реєстрації і розкриття інформації, включаючи предмет лобістської діяльності, об'єкти лобіювання; регулювання охоплює діяльність не тільки щодо законодавчого процесу, але і серед органів і посадовців виконавчої влади; законодавство вимагає розкриття витрат лобіста на лобіювання; але немає вимоги щодо розкриття витрат працедавцем лобіста; реєстр лобістів знаходиться у відкритому доступі, але деяка інформація в реєстрі залишається з обмеженим доступом; існує державна агенція, що здійснює нагляд за лобістською діяльністю; законодавством встановлені обмеження cooling-off.

– Жорстко регламентована система (США на федеральному рівні та на рівні більшості штатів): існують детальні правила реєстрації і розкриття значного обсягу інформації, включаючи розкриття інформації про всіх співробітників, оперативного внесення змін до реєстру; лобістська діяльність включає не тільки діяльність щодо законодавчого органу, але і щодо органів і посадових осіб виконавчої

влади; існують жорсткі вимоги щодо розкриття витрат на лобіювання, зарплати лобіста, обліку витрат, пов'язаних з лобіюванням, розрахунків витрат на кожного конкретного посадовця чи законодавця та членів їх сімей, внесків до політичних партій тощо; існують жорсткі вимоги щодо розкриття витрат роботодавця лобіста; вся інформація реєстру лобістів є відкритою; існує державна агенція, що здійснює нагляд за лобістською діяльністю, отримує і перевіряє звіти і проводить регулярні перевірки; існує система санкцій, включаючи кримінальні, за порушення законодавства про лобіювання; законодавством встановлені обмеження cooling-off.

Обрання відповідної моделі регулювання лобістської діяльності залежить від багатьох чинників, включаючи історичний і політичний контексти (URL: https://lb.ua/blog/oleksandr_vodennikov/585142_omarova_kadril_abo_pro_lobizm_i.html).

Як показує аналіз закордонного досвіду, процес законодавчого врегулювання лобістської діяльності йшов повільно. Так, у період з 1940-х до початку 2000-х років тільки декілька країн урегулювали практику лобіювання спеціальним національним законодавством. Приблизно з 2005 р. процес законодавчого урегулювання лобіювання дещо прискорився і понад 10 країн запровадили спеціальне законодавство про лобіювання.

За попередніми даними, на сьогодні спеціальне законодавство про лобіювання схвалили такі країни: США, Австралія, Канада, Франція, ФРН, Угорщина, Грузія, Литва, Польща, Словенія, Чорногорія, Нідерланди й Ірландія. Крім того, як уже було згадано вище, лобіювання отримало міжнародно-правове регулювання на рівні органів влади Європейського Союзу, статутних органів Ради Європи, Організації економічного співробітництва та розвитку.

Згадуючи про США, де лобізм був унормований вперше, зазначимо, що в цій державі цей інститут до певної міри є частиною демократичного процесу. Тому логічно, що ця країна має найбільші здобутки у сфері правового регулювання лобізму. Це підтверджується

та великою кількістю лобістів, що офіційно працюють у цій країні.

Дослідник зарубіжного досвіду правового забезпечення лобізму Д. Лавренов першим нормативним актом, що прямо регулював лобізм у США, став Закон «Про реорганізацію законодавчих органів» (1946 р.), в якому була зроблена спроба дати юридичне трактування лобізму. Також згідно з цим Законом лобісти мають обов'язково реєструватися у секретаря Сенату і у клерка Палати представників, повідомивши при цьому галузь своїх інтересів. Закон «Про реєстрацію лобістської діяльності» з багатьма змінами і поправками продовжує діяти і нині у США. Цей Закон заклав основу законодавства, яке регулює діяльність лобістів, багато в чому він намітив подальші вектори розвитку інституту лобізму в Америці. Важливим внеском у формування правового регулювання лобізму в США став ухвалений у 1995 р. Закон «Про розкриття лобістської діяльності», який вступив у дію 1 січня 1996 р. Мета ухвалення Закону полягала в бажанні законодавців посилити державний і громадський контроль над діяльністю лобістських структур в країні, до того ж існуючий на той момент часу Закон «Про реєстрацію лобістської діяльності» 1946 р. потребував оновлення і кардинальних змін. Як вказує Р. Чарі, «у Законі 1995 р. прописана вимога обов'язкової реєстрації фірм, які роблять послуги в лобістській діяльності. Новий Закон дав можливість реєструвати лобістські фірми як фізичним так і юридичним особам, що мають одного або більше службовців, які діють в якості лобі від імені клієнта, за обов'язкової умови, що сама фірма не є цим клієнтом...» (URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2014_73_46).

До речі, цим Законом не обмежується розмір коштів, які витрачаються на лобіювання, проте заборонено використовувати федеральні кошти. Крім того, лобіст чотири рази на рік повинен надавати відповідним органам свій фінансовий звіт.

Прикладів офіційних лобістів у США чимало. Серед них найвідоміші – це Торгова палата США, Національна асоціація виробників, Національна асоціація ріелтерів, американсько-

ізраїльський комітет громадських зв'язків тощо. Між іншим цікавим моментом є те, що у США можуть пролобіювати і інтереси інших держав.

При цьому, як наголошує дослідниця міжнародного досвіду лобізму як способу забезпечення представництва інтересів В. Латишева, «...здійснення лобістської діяльності у США характеризується високим рівнем оподаткування та необхідністю доведення легальності коштів, що витрачаються на лобістську діяльність. Діяльність лобістів підлягає офіційній реєстрації, за нею здійснюється постійний громадський та державний контроль щодо витрачання коштів, законності методів діяльності, прозорості інформації тощо. У США передбачена цивільна відповідальність за порушення чинного законодавства щодо лобістської діяльності та запроваджено систему штрафів. Максимальний розмір штрафів може сягати понад 200 000 доларів США. Лобізм у Сполучених Штатах Америки сприяє не лише врахуванню груп стекхолдерів, але й поповнює місцеві та федеральний бюджети. Протягом 1998–2019 рр. витрати на лобістську діяльність у США зросли втричі, з 1,45 млрд доларів у 1998 р. до 3,47 млрд доларів у 2019 р. Інструменти лобіювання використовуються на всіх рівнях, починаючи з місцевого самоврядування та закінчуючи виборами Президента США. Найбільші витрати на лобіювання здійснюються фармацевтичною, страховою, нафтогазовою галузями, різноманітними бізнес-асоціаціями. За підсумками 2018 р. лідером за капіталовкладеннями в лобістську діяльність у США стала бізнес-асоціація підприємств торгівлі (Торговельна палата США (Chamber of Commerce, a probusiness association)» (URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v32/52.pdf>).

Крім того, варто зазначити, що процес вдосконалення національного законодавства США у сфері регулювання лобізму триває і понині.

Більшість експертів поділяють думку, що найбільш схоже до американської моделі правового регулювання лобістської діяльності

є канадське. Проте з аналізу останнього бачимо, що воно має низку особливостей та відмінностей. Отже, як констатує у своїй статті «Зарубіжний досвід правового забезпечення лобізму та його адаптація до українських політичних реалій» Д. Лавренов, основним документом, що регулює лобістську діяльність у Канаді, є Акт про реєстрацію лобістів 1988 р., який з 2012 р. дістав назву Акта про лобізм. За висновком дослідника, аналіз законодавчого регулювання свідчить, що, незважаючи на наявність штрафів за порушення правил реєстрації і кодексу лобістів, реєстр лобістів до 2012 р. в Канаді мав швидше інформативний характер. Зміни законодавства і прийняття у 2012 р. Акта про лобізм значно розширило вимоги до інформативності щодо діяльності лобістів. Новий законодавчий акт зобов'язав лобістів надавати максимально прозору та повну інформацію як щодо їх фінансування, так і стосовно всіх клієнтів, співробітників, цілей, методів та напрямів лобізму. Окрім Акта про лобізм від 2012 р. в Канаді діє Кодекс поведінки лобістів 1997 р., який націлений на підтвердження того, що в Канаді лобізм здійснюється відповідно до етичних принципів, норм та з урахуванням високих стандартів (URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2014_73_46).

Окремо відзначимо спостереження О. Дягілева, який звертає увагу на те, що законодавство Канади передбачає такий особливий метод лобіювання, як внесення до парламенту так званого «приватного» законопроекту. Фізичні та юридичні особи, які зацікавлені в прийнятті «приватного» законопроекту, сплачують при винесенні його на розгляд, а також на кожній стадії його розгляду в парламенті спеціальний податок. Залежно від стадії законотворчої діяльності його сума становить від 100 до 800 канадських дол. (URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2014_1144_4\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2014_1144_4(2)_4)).

Цікавим у канадському досвіді регулювання інституту лобізму є і те, що тут існує поділ лобістів. До першої категорії належать лобісти-консультанти – особи, які за певну фінансову винагороду здійснюють лобістську діяльність

від імені та в інтересах третіх осіб на підставі укладеного з ними контракту; до другої – внутрішні (корпоративні) лобісти – штатні співробітники корпорації, значна частина обов'язків яких полягає у здійсненні від імені та в інтересах корпорації лобістських дій; до третьої – внутрішні лобісти від організації – штатні співробітники неприбуткової організації, значна частина обов'язків яких полягає у здійсненні від імені та в інтересах організації лобістських дій. Цей поділ передбачено Актом з лобіювання – «Про правила реєстрації лобістів», який набув чинності 2 липня 2008 р. та відмінив дію Акта «Про реєстрацію лобістів» 1988 р.

Особливістю Акта «Про правила реєстрації лобістів» цитований вище О. Дягілев визначає ще й те, що в ньому посилено контрольні повноваження представників влади за діяльністю лобістів. Так, вказаний нормативний акт передбачає створення нового державного органу – Управління комісара з лобіювання Канади, що відповідає за ведення реєстраційних обліків. «Комісар, який очолює Управління, має повноваження проводити розслідування з метою забезпечення дотримання Акта “Про правила реєстрації лобістів” та кодексу поведінки лобістів. Комісар також оприлюднює реєстр лобістів, готує та виносить на розгляд парламенту щорічні доповіді про практику виконання законодавства про лобіювання. Крім того, Акт збільшує розмір штрафів для лобістів, що можуть бути накладені в разі порушення ними законодавства, а також вводить такий вид покарання за грубе порушення законодавства з лобіювання, як тюремне ув'язнення...» (URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2014_1144_4\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2014_1144_4(2)_4)).

Законодавче регулювання лобізму у Великій Британії має теж багату історію. Дослідники цієї проблематики виділяють такі конституційно-правові моменти інституту лобіювання: «Постанова Палати громад Британського парламенту від 15 липня 1947 р., яка забороняла депутатам укладати будь-які угоди й отримувати гроші чи подарунки, які зобов'язують їх відстоювати позицію третіх осіб під час обговорення й прийняття Палатою актів.

Цю постанову було уточнено внесеними до неї змінами Палатою громад 6 листопада 1995 р. і 14 травня 2002 р., вона є чинною і досі. Варто зауважити, що ця Постанова не перешкоджає депутатам Палати громад отримувати гонорари за консультування третіх осіб з юридичних питань, практики державного управління чи парламентських процедур, але їм заборонено здійснювати будь-які дії з цих питань під час законодавчого процесу. Постанова Палати громад Британського парламенту від 22 травня 1974 р. запровадила спеціальний конституційно-правовий механізм контролю за законодавцями – парламентський реєстр фінансових інтересів депутатів. Відповідно до нього член Палати громад зобов'язаний задекларувати усі інтереси, які можуть вплинути на його поведінку під час законодавчої роботи, якщо вони перевищують 1 % від заробітної плати депутата. Згодом перелік цих інтересів було уточнено іншими чотирма Постановами Палати громад та систематизовано в Кодексі поведінки і керівних правилах поведінки членів Палати громад від 1996 р., який було переглянуто в травні 2002 р. й у липні 2005 р. Кодекс поведінки та реєстрування фінансових інтересів Палати лордів Британського парламенту, який набув чинності 31 березня 2002 р. Контроль за веденням реєстру фінансових інтересів, відповідно до Кодексу поведінки, покладено на підкомітет Комітету Палати лордів з привілеїв. У разі виявлення порушень лордами положень цього Кодексу підкомітет зобов'язаний провести з цього факту відповідне розслідування. ... Інструкція для державних службовців, яка розроблена Центральним секретаріатом Кабінету Міністрів у липні 1998 р. і містить конкретні поради і настанови для посадовців під час їхнього контакту з лобістами у різних життєвих ситуаціях. Міністерський кодекс 2007 р. (The Ministerial Code), який вимагає від членів Уряду бути незалежними від комерційних установ, що намагаються вплинути на політику Уряду. Для цього Кодекс містить низку обмежень для міністрів. Зокрема, він забороняє останнім брати будь-які подарунки чи послуги, які можуть поставити урядовців у залежність від

третіх осіб. Це положення також поширюється і на членів їхніх сімей. Кодекс управління державної цивільної служби (The Civil Service Management Code) містить правила поведінки для урядових службовців на зразок Міністерського кодексу. Деталі з приводу отримання подарунків та їх реєстрації кожне міністерство чи урядовий департамент визначає самостійно. Втім, це іноді призводить до того, що згідно з правилами одного міністерства отриманий подарунок слід реєструвати, а згідно з правилами іншого – цього можна не робити. Акт «Про свободу інформації» від 2000 р. (The Freedom of Information Act). Згідно з його нормами урядові установи зобов'язані систематично оприлюднювати протоколи чи стенограми усіх нарад і консультацій, які було проведено за участі лобістів. Винятком є конфіденційні відомості та комерційна таємниця, які оприлюднювати не можна» (URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28920.pdf>).

Тобто, як бачимо, у Великобританії існує велика кількість нормативних актів, які регулюють дії більше державних службовців, аніж зацікавлених груп впливу.

У цьому контексті слід звернути увагу на парадоксальну ситуацію європейських країн щодо інституту лобізму, яка полягає з використанням самого поняття «лобіювання». При детальному аналізі ми бачимо, що на рівні Європейського Союзу це поняття є загальнозживаним, проте на теренах деяких країн-членів ЄС це поняття має негативне сприйняття, коли його здебільшого співвідносять з різними проявами корупції.

Проте з кожним роком дедалі більше держав ЄС можна віднести до групи тих, де інститут лобізму нормативно врегульовано. В. Латишева характеризує ситуацію так: «Більшість європейських країн вже перейшли до державної реєстрації лобістської діяльності. Відповідну реєстрацію впроваджено в Австрії (2011 р.), Грузії (1998 р.), Литві (2001 р.), Македонії (2008 р.), Німеччині (1951 р.), Польщі (2005 р.), Словенії (2010 р.), Франції (2010 р.) та ін. Водночас підходи до державної реєстрації лобістської діяльності досить

різняться. В Німеччині та Франції відповідна реєстрація добровільна. Польща, Литва та Грузія запровадили обов'язкову систему реєстрації. Різняться підходи і щодо контролю за фінансовою діяльністю лобістів. Так, у Німеччині та Франції лобісти не розголошують відомості про свою фінансову діяльність, лобісти Литви мають подавати щорічний звіт щодо власної діяльності, який потім публікується в офіційному віснику Литви, а в Польщі обов'язок відстежувати контакти лобістів і оприлюднювати дані щодо результатів їхньої діяльності покладено на посадових осіб» (URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v32/52.pdf>).

Розглянемо більш детально кожну з країн. Наприклад, у ФРН не існує єдиного федерального закону про лобізм, але є ряд нормативних актів, спрямованих на регулювання лобістської діяльності. У цій країні норми, що регулюють лобістську діяльність, прописані в Положенні «Про реєстрацію союзів і їх представників при Бундестазі», яке і регулює відносини лобістів і депутатів. Відповідно до нього депутати можуть займатися за винагороду проблемами, що виносяться на обговорення комітетів парламенту. Але вони зобов'язані заздалегідь оголосити «про свою зацікавленість». Окрім того, передбачено, що коли такий депутат заперечує факт своєї лобістської діяльності, то його доходи оподатковуються за вищою ставкою. До інших відомчих актів, що стосуються прямо чи побіжно до лобістської проблематики, О. Онищенко у дослідженні «Правове регулювання лобізму як технології інформаційного впливу» відносить Регламент Бундестагу, Регламент федерального уряду, Положення про федеральні міністерства і т. д., хоча як основний акт, що регулює лобістську діяльність у Німеччині, характеризує Положення «Про реєстрацію союзів і їх представників при Бундестазі». Основними нормами цього документа передбачено ведення президентом Бундестагу списків усіх союзів; вислуховування представників спілок за умови реєстрації їх у списках у президента Бундестагу; можливість отримання перепустки до будинку Бундестагу при повідомленні необхідних

відомостей для реєстрації в списках; щорічна публікація списків спілок у «Федеральному списку» (URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2013/34.pdf).

Загалом дослідники інституту лобізму стверджують, що Німеччина має: «...доволі ліберальне законодавство щодо контролю за депутатами Бундестагу, які контактують з суб'єктами лобіювання. Наявність практики вбудованого лобіювання цілком закономірно позначилася на авторитеті органів влади ФРН (у лютому 2005 він впав до 17 %). Тому у 2005 році з метою підвищення довіри громадян до Німецького Бундестагу було заборонено депутатам Бундестагу отримувати винагороду за представництво будь-яких інтересів у Бундестазі. Якщо ж таку винагороду було передано депутату, то він зобов'язаний її перерахувати до Федерального бюджету» (URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28920.pdf>).

Дослідження інституту лобізму у Франції показало, що ця країна достатньо довго не мала законодавчого забезпечення щодо цього питання. Проте ця країна має свої особливості, про які вже згадуваний Д. Лавренов пише: «Особливості лобізму у Франції обумовлені вагомою роллю держави в регулюванні економіки, більш високим рівнем централізації в питаннях ухвалення рішень соціального і економічного характеру в порівнянні з іншими країнами. Як свідчать матеріали дослідників, тільки на початку 1980-х рр. у країні почало підніматися питання щодо законодавчого забезпечення лобізму. На конституційному рівні у Франції (ст. 69 Конституції Франції) передбачена діяльність Економічної і Соціальної Ради, основною метою якої є сприяння взаємодії різних професійних груп, їх участі в реалізації урядом внутрішньої політики. Члени цієї ради представляють інтереси різних верств французького суспільства, основних груп професій. За допомогою діяльності ради формується і передається уряду думка різних верств суспільства відносно удосконалення законодавства. За твердженням фахівців, рада неформально виконуючи лобістські функції від імені усіх груп інтересів і від

громадянського суспільства в цілому допомагає парламенту та уряду в питаннях визначення соціально-економічного курсу й бере на себе відповідальність їх рішення на законодавчому рівні. На думку фахівців, до основних недоліків системи правового забезпечення лобізму у Франції можна віднести заборону лобізму в органах законодавчої влади та проблеми, пов'язані із формуванням складу Економічної і Соціальної Ради (забезпечення рівномірних представництв різних професійних груп)» (URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2014_73_46).

Цікавим є також досвід Польщі в регулюванні питань лобізму. Як зазначають дослідники, «...у Польщі дискусії щодо регулювання лобіювання проходили на тлі поширення громадської недовіри до органів державної влади. Опитування громадської думки виявило, що більшість поляків асоціюють лобіювання з корупцією, незаконним фінансуванням виборчих кампаній. У відповідь та у рамках процесу набуття Польщею членства у складі ЄС парламент у 2005 р. прийняв Закон “Про лобістську діяльність у законодавчому процесі” (Ustawa o działalności lobbingowej w procesie stanowienia prawa). Основні положення: встановлено загальні засади відкритості лобіювання у законодавчому і регуляторному процесах, правила виконання професійних лобістських дій і визначено порядок ведення реєстру як фізичних, так і юридичних осіб, які здійснюють лобіювання; зобов'язано Раду Міністрів готувати щонайменше кожні шість місяців план законодавчої роботи Ради Міністрів щодо законопроектів, які планують розробити; ... впроваджено інститут публічних читань проєкту як засобу консультацій із зацікавленими сторонами у рамках законодавчого процесу; ...зобов'язано Міністра відповідного органу державної влади вести Реєстр професійних лобістів у формі бази даних. Реєстр професійних лобістів повинен бути доступний за рахунок систематичного оприлюднення усієї його інформації в Суспільному інформаційному бюлетені, крім інформації про адреси осіб; вказано, що Реєстр професійних лобістів повинен містити таку інформацію: 1) назву бізнесу, зареєстрованого

офісу й адресу підприємця, який надає професійні лобістські послуги, чи ім'я, прізвище й адресу особи, яка не є підприємцем, але здійснює професійну лобістську діяльність; 2) у випадку, якщо підприємець професійно надає лобістські послуги, відповідний номер про реєстрацію в Національному Судовому Реєстрі чи номер реєстрації бізнесу. Запис у реєстрі роблять на підставі заяви. За результатами реєстрації особі видають сертифікат, який засвідчує факт реєстрації; гарантовано, що професійні лобісти мають право доступу до приміщень органів державної влади, які визначено об'єктами лобіювання. Правила ведення професійного лобіювання у Сеймі та Сенаті має бути визначено відповідними наказами Сейму та Сенату; передбачено, що на особу, яка здійснює лобістську діяльність без реєстрації, накладають штраф у розмірі від 3 до 50 тис. польських злотих. Законодавчі акти, які доповнюють закон про лобіювання: • ч. 3а і 3б ст. 18, ч. 4а і 4б ст. 23 Закону “Про діяльність депутата та сенатора відповідно до мандату” від 9 травня 1966 р. регламентує порядок надання депутатами інформації про співробітників своїх офісів на предмет унеможливлення здійснення т. зв. “вбудованого лобіювання”; • ст. 39 а Закону “Про Раду Міністрів” від 8 серпня 1996 р. регламентує порядок надання міністрами інформації про співробітників своїх офісів на предмет унеможливлення здійснення т. зв. “вбудованого лобіювання”; • ч. 1 ст. 6 Закону “Про орган урядової адміністрації” від 4 вересня 1997 р. встановлює засади ведення реєстру професійних лобістів» (URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28920.pdf>).

Отже, ми бачимо, що і в Польщі правове регулювання лобістських процесів має ґрунтовну правову базу.

Аналіз регулювання лобіювання в Литовській Республіці показує, що ця країна проходить теж довгий шлях законодавчого унормування. Зокрема, законопроектну роботу з урегулювання лобіювання розпочато ще в 1992 р. Наступна спроба врегулювати лобіювання була зроблена в 1997 р. Але обидві ці спроби не увінчалися успіхом. У 2000 р. було

прийнято Закон «Про лобістську діяльність» VIII-1749 (Lobistinės veiklos įstatymas). Проте уведення в дію цього Закону зазнало дещо невдачі. Підтвердженням цьому слугує те, що за перший рік його дії лобістами зареєструвалися лише шість осіб.

Водночас варто зауважити, що деякі держави забороняють лобістську діяльність. Так, в Індії лобістська діяльність прирівняна до однієї з форм корупції. В інших державах, наприклад в Італії, не визнається її наявність або вважається недоцільним приймати із цього приводу спеціальні закони.

Отже, як бачимо, інститут лобізму в нормативно-правовому регулюванні присутній у більшості демократичних країн. До того ж як показує досвід зарубіжних країн, прийняття належних законів щодо регулювання лобістської діяльності не є достатньою умовою для формування цивілізованого лобізму. А для України на сьогодні є актуальною необхідність виробити цивілізовані форми взаємодії зацікавлених груп із владою, з різними державними структурами, щоб запропоновані законопроекти не стали сприятливою умовою для розгалуження «тіньових» методів (*Стаття підготовлена з використанням інформації таких джерел: Офіційний вебсайт Національне агентство з питань запобігання корупції (<https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-zaproshuye-do-uchastiu-gromadskomu-obgovorenni-zakonoproektiv-pro-dobrochesne-lobiyuvannya-ta-advokatsiyu-v-ukrayini/>; <https://drive.google.com/file/d/1O8rBz-YTCgEpnNbaDTmmdzARQm-JYtka/view>; <https://drive.google.com/file/d/1QZFjz-H8hopkbYv7RnZcs1oJBxSGCZ1q/view>); Лабораторія законодавчих ініціатив (<https://parlament.org.ua/2023/10/17/strong-lobizm-u-zakoni-chi-zakon-pro-lobizm-ukrayinski-realiyi-strong/>); ЛІГА ЗАКОН (https://jurliga.ligazakon.net/news/224117_uryad-skhvaliv-zakonoprokt-shchodo-dobrochesnogo-lobiyuvannya; https://biz.ligazakon.net/news/224098_kabmn-skhvaliv-zakonoprokt-pro-dobrochesne-lobiyuvannya-ta-advokatsyu); LB.ua (https://lb.ua/blog/oleksandr_vodennikov/585142_omarova_kadril_abo_pro_lobizm_i.html);*

Forbes Україна неможна (<https://forbes.ua/money/ukraina-gotuetsya-do-legalizatsii-rinok-lobistiv-blitsintervyu-z-golovoyu-nazk-novikovim-pro-noviy-zakonoproekt-taklyuchovi-zmini-dlya-biznesu-04122023-17653>); Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3797105-kabmin-shvaliv-zakonoproekt-sodo-dobrocesnogo-lobiyuvannya.html>); УГСПЛ (<https://www.helsinki.org.ua/articles/zakonoproiektu-pro-lobiyuvannia-krok-do-yes-chy-tysk-na-hromadskyy-sektor/>); Суспільне (<https://suspilne.media/634516-urad-shvaliv-evrointegracijnij-zakonoproekt-pro-lobiyuvanna-stefanisina/>); ФАКТИ (<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20231204-ukrayina-gotuyetsya-do-legalizaciyi-rynku-lobizmu-yak-praczuvatyme-i-koly-uhvalyat-zakon/>); Rubryka.com (<https://rubryka.com/2023/12/07/zakonoproekt-pro-tsyvilizovane-lobiyuvannya/>); Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3796055-zakon-pro-lobizm-posol-es-ocikue-na-porozuminna-miz-uradom-i-gromadanskim-suspilstvom.html>); УНІАН (<https://www.unian.ua/economics/other/biznes-v-ukrajini-rada-gotuyetsya-do-legalizaciji-lobizmu-12474732.html>); AIN.UA (<https://ain.ua/2023/12/04/zakon-pro-lobizm/>); Центр політичного консалінгу (<https://cpc.com.ua/articles/lobizm-u-zakoni-koli-nemae-potrebi-prikhovuvati-v-chiikh-interesakh-ti-diesh>); Українська правда (<https://www.pravda.com.ua/news/2023/12/7/7432107/>); FEMIDA.UA (<https://femida.ua/novyny/kabmin-shvaliyevrointegratsijnyj-zakonoprojekt-pro-lobizm/>); В. В. Латишева Міжнародний досвід лобізму як спосіб забезпечення представництва інтересів (<http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v32/52.pdf> <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1098>); Т. С. Яровой, Європейський лобізм, як дороговказ для вітчизняних законотворців: досвід Республіки Польща та Литовської Республіки (<http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1279>); Козинець О. Г., Новомлинець А. О. Лобізм у політиці: зарубіжний досвід та українські реалії (<https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/13.pdf>); Яковюк І. В., Лобізм в

Європейському Союзи: загальнотеоретичний аналіз (<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/27995/1/%D0%9B%D0%9E%D0%91%D0%86%D0%97%D0%9C%20%D0%92%20%D0%84%D0%92%D0%A0%D0%9E%D0%9F%D0%95%D0%99%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D0%A3%20%D0%A1%D0%9E%D0%AE%D0%97%D0%86.pdf>); Вікіпедія (<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BC>); О. Г. Кушніренко, О. В. Дягілев Політико-правовий інститут лобізму: досвід нормативного регулювання країн Євросоюзу та шляхи легалізації в Україні (https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3117/1/Kyshnirenko_Dagilev_46.pdf); Лабораторія законодавчих ініціатив (<https://parlament.org.ua/2004/01/12/problema-zakonodavchogo-regulyvannya/>); ДЗЕРКАЛО ТИЖНЯ. Україна (<https://zn.ua/ukr/macrolevel/shcho-bude-jakshcho-v-ukrajini-zapratsjuje-lobizm.html>); Юридична Газета (<https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/lobiyuvannya-advokaciya-gr-ukrayinski-realiyi-vs-svit.html>); О. А. Онищенко Правове регулювання лобізму як технології інформаційного впливу (http://law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2013/34.pdf); Законодавство Канади стосовно лобістської діяльності: позитивний досвід та проблеми нормативного регулювання О. В. Дягілев ([http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2014_1144_4\(2\)_4.](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2014_1144_4(2)_4.)); Лавренов Д. А. Зарубіжний досвід правового забезпечення лобізму та його адаптація до українських політичних реалій (http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rv_2014_73_46); Законодавче регулювання лобістської діяльності (досвід країн Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки) (<https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28920.pdf>).

О. Кривецький, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Адмінпроцедура: нові стандарти взаємодії органів адміністрації та громадян

Наприкінці минулого року набув чинності Закон України «Про адміністративну процедуру» (ЗАП), що запроваджує рамкове регулювання принципів та правил взаємодії органів державної влади у відносинах із громадянами та бізнесом. Як повідомляють у Міністерстві юстиції, Закон підвищить правовий захист і розширить можливості юридичних осіб у їхній взаємодії з державою та забезпечить законність, визначеність і передбачуваність усіх дій органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації. Крім того, прийняття цього Закону є підтвердженням євроінтеграційних прагнень України та готовності держави впроваджувати найкращі стандарти належного адміністрування в правозастосовну сферу.

Для публічної адміністрації ЗАП стане базовим законодавчим актом, що

регламентуватиме її діяльність, зокрема відносини з фізичними та юридичними особами. Саме цей Закон закріплює найбільш значущі правила, за якими органи виконавчої влади та місцевого самоврядування прийматимуть рішення щодо приватних осіб. Але не менш важливим є ЗАП і для громадян. Адже саме вони більшість належних їм прав реалізують у відносинах із публічною адміністрацією, така ж ситуація і з виконанням покладених на громадян обов'язків.

О. Банчук, заступник міністра юстиції України, наголошує, що «в адміністративному законодавстві України саме процедурна частина є найменш розвиненою, тому Закон України “Про адміністративну процедуру” дозволить вперше на законодавчому рівні врегулювати всю сукупність різноманітних відносин між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими особами та іншими суб'єктами, які законом уповноважені

здійснювати владні управлінські функції (адміністративними органами), з фізичними та юридичними особами. Закон спрямовано на реалізацію положень Конституції України (ст. 19 ч. 2, ст. 40). Він стане загальним / рамковим нормативно-правовим актом, що запровадить якісно новий рівень регулювання діяльності органів влади під час реалізації прав та інтересів фізичних та юридичних осіб». На думку чиновника, «особливу цінність» Закону становлять «його принципи, детально розкриті в окремих статтях та реалізовані в конкретних механізмах ЗАП. Ці принципи мають наблизити українську систему публічної адміністрації до європейських стандартів належного адміністрування, зокрема відповідно до вимог статті 41 Хартії основних прав ЄС».

Закони про адміністративну процедуру діють в усіх державах-членах ЄС як невід'ємна частина «права на належне урядування», закріпленого Хартією основних прав Європейського Союзу а також у низці інших країн. Зокрема, у Грузії це Загальний адміністративний кодекс, в Азербайджані – Закон «Про адміністративне провадження», у США – Федеральний закон «Про адміністративну процедуру США», прийнятий ще у 1946 р., у ФРН – Закон «Про адміністративну процедуру», у Польщі – Кодекс адміністративного провадження. Крім того, низку положень щодо адміністративних процедур закріплено і в загальноєвропейських актах, таких як: Резолюція Комітету міністрів Ради Європи про захист особи відносно актів адміністративних органів, Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо здійснення дискреційних повноважень адміністративними органами та Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо адміністративних процедур, які зачіпають велику кількість осіб.

Кандидат юридичних наук І. Бойко наголошує, що «ЗАП зобов'язує адміністративні органи, приймаючи рішення, реально зважати на потреби та інтереси людини й враховувати їх при розгляді справи, а також стане для громадян основним джерелом правил для комунікації з публічною адміністрацією. ЗАП закріплює уніфіковані приписи, що будуть застосовуватися при прийнятті

адміністративних актів незалежно від сфери, в якій у громадянина виникають відносини з публічною адміністрацією».

Цікавою новелою є те, що адміністративний орган не може вимагати від особи надання документів та відомостей, що перебувають у володінні адміністративного органу або державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ чи організацій, які належать до сфери їх управління. Також адміністративний орган не може зобов'язувати особу самотійно отримувати документи та інші докази, необхідні для здійснення адміністративного провадження, якщо такий обов'язок не визначено законом.

Крім того, ЗАП закріплює й інше правило – надання громадянину можливості виправити помилки, додати документи. За цього плин строків розгляду справи зупиняється, якщо громадянин виправить недоліки, то заява розглядається, а датою її подання вважатиметься та, коли заяву було зареєстровано.

Також ЗАП гарантує кожній особі, щодо якої розглядається справа, доступ до її матеріалів – або в приміщенні адміністративного органу, або в режимі відеозв'язку за можливості. Таке положення поширюється і на зацікавлених осіб, залучених до провадження. Крім того, кожне рішення адміністративного органу, що є несприятливим для громадянина (відмова в задоволенні заяви, зобов'язання вчинити дії тощо), має бути вмотивованим, при чому таким чином, що дає особі можливість правильно зрозуміти причину та справедливість прийнятого рішення.

Дія Закону про адміністративну процедуру буде поширюватися на відносини, що виникають стосовно отримання паспорта, дозвільних документів, реєстрації бізнесу й громадських об'єднань, оформлення земельних ділянок, прав на майно (квартиру, будинок, транспортний засіб), отримання субсидій тощо.

Ще однією неймовірно важливою новелою є правонаступництво адміністративного органу. Так, згідно із запропонованим положенням Закону, у разі припинення компетенції відповідного адміністративного органу, його

правонаступник зобов'язаний виконати усі обов'язки такого органу перед учасниками адміністративного провадження та особами, які сприяють розгляду справи. Усі рішення та дії адміністративного органу-попередника є обов'язковими для його правонаступника. Тобто державний орган вже не зможе посилатися на неспроможність виконання рішення або неможливість видачі документа, тому що орган, відповідальний за вказані речі, вже припинив своє існування, оскільки у кожного з цих органів є правонаступник, якому й будуть передаватися його обов'язки.

Особливо важливою є можливість оскарження рішень адміністративного органу в адміністративному порядку. ЗАП, хоча й не вводить автоматично таке оскарження (якщо немає необхідних інституційних механізмів, чи спеціальне законодавство досі передбачає лише судове оскарження), проте, встановлює норми, що покликані стимулювати цей механізм. Зокрема, це умови для неупередженого розгляду скарг (завдяки колегіальності та можливості залучення громадськості), зупинення оскаржуваного адміністративного акта тощо. До того ж ЗАП створює умови для адміністративного оскарження громадянином навіть тоді, коли орган, який прийняв рішення, не має вищого над собою. У таких випадках адміністративні органи зможуть створити у своєму складі комісії з розгляду скарг, які й розглядатимуть суперечки громадян з органами влади. Для громадян адміністративне оскарження – це спосіб та можливість вирішити спір оперативно та безкоштовно.

Заступник голови правління Центру політико-правових реформ В. Тимошук нагадує: «У деяких європейських країнах (наприклад, ФРН) закони про адміністративну процедуру (ЗАП) часто ще називають “Конституцією публічної адміністрації”. Адже коли йдеться про устрій держави, то є фундаментальні закони, і ЗАП – якраз із таких, бо врегульовує найважливіші питання для бізнесу й для громадян, а саме, правила щоденної взаємодії між державою та приватними особами, порядок вирішення справ цих приватних осіб. Згідно Закону особа має право ознайомитися

з матеріалами справи, робити з неї виписки та копії, зокрема з використанням технічних засобів, отримувати інформацію про процедурні дії та процедурні рішення, прийняті під час здійснення адміністративного провадження, а у справі, де є ризики негативного для особи рішення (відмовного, обтяжувального), така особа має право на участь (зокрема, право бути заслуханою, право подавати додаткові докази). Адміністративний орган повинен забезпечити таке право, щонайменше там, де така комунікація дійсно може законно вплинути на рішення».

Голова Комітету АПУ з конституційного права, адміністративного права та прав людини М. Жуков вважає, що Закон про адміністративну процедуру як «такий собі уніфікований алгоритм, загальне правило, за яким адміністративні органи приймають рішення, а фізичні та юридичні особи споживають державні послуги чи оскаржують відповідні рішення адміністративного органу, позитивно вплине на процедуру ухвалення органами влади адміністративних рішень, її прозорість та ефективність».

Водночас Закон було розкритиковано деякими фахівцями. За їх словами, з нього не зрозуміло, яким чином запропоновані в документі процедурні правила розгляду звернень юридичних та фізичних осіб може бути застосовано у діяльності колегіальних органів (уряду, місцевих рад). До того ж безліч адміністративних процедур, наприклад, порядок ліцензування певних видів господарської діяльності, порядок державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, не потребують визначених у Законі процесуальних дій та інститутів.

Юрисконсульт О. Клименко вважає, що запропоновані цим Законом правила процедури є надзвичайно подібними до правил судочинства (зокрема, положення про докази, заперечення, слухання, клопотання, відвід посадової або службової особи, проведення огляду місця та речей, допиту спеціалістів, експертів та свідків тощо) і є за своєю природою процесуальними. «Але треба нагадати, – зауважує О. Клименко, – що соціально-правовим призначенням системи

виконавчих органів є виконання законодавства, а не вирішення правових спорів. Важко сказати, наскільки такий підхід є доцільним».

Окрім того, фахівці юриспруденції зазначають, що обов'язок враховувати практику Європейського суду з прав людини у своїй діяльності передбачено для судових інстанцій, а не для адміністративних органів, а також, що інститут свідків та експертів в адміністративній процедурі є зайвим. Неприйнятними, на їх думку, є й положення Закону щодо примусового виконання адміністративного акта адміністративним органом, який його видав, та щодо заходів примусу. Адже для цього функціонує виконавча служба, а для притягнення до відповідальності існують правоохоронні органи. До того ж у правовідносинах із громадянами та юридичними особами ті адміністративні органи, діяльності яких стосується цей Закон, здійснюють регулятивні повноваження (метою яких є задоволення прав та інтересів громадян та юридичних осіб), у яких примус не є припустимим. Фахівці наголошують, що склад адміністративного правопорушення та санкції за його скоєння (ст. 98) взагалі не входять до предмету регулювання цього Закону та повинні регулюватись Кодексом України про адміністративні правопорушення. Невиконання правових актів є правопорушеннями, встановленням яких та притягненням винних до юридичної відповідальності мають опікуватись спеціалізовані правоохоронні органи, а не адміністративні, волевиявлення яких не виконується.

Прогалиною в Законі залишається й питання адміністративних договорів. Адміністративному органу надається право скасовувати власні рішення, а це викликає неоднозначні реакції у суспільстві. Деякі юристи вважають це неправомірним, оскільки одностороння відмова від власної позиції може

бути порушенням прав інших учасників цих правовідносин. Проте з іншого боку, відсутність такого права позбавляє сторони можливості вирішувати спір у досудовому порядку.

За переконанням науковця Одеського національного університету О. І. Миколенка, цей Закон не може вважатися таким, що відповідає сучасним вимогам, оскільки сферу його дії істотно обмежено, бо він поширюється лише на громадян і залишає поза увагою звернення юридичних осіб; не диференціює порядок розгляду звернень органами державної влади і місцевого самоврядування та недержавними інституціями; містить загальні норми щодо розгляду звернень громадян, не регулюючи процедуру; абсолютно не врегульовує «втручальні» провадження, тобто провадження за ініціативою органів влади. Унаслідок цього громадяни та бізнес є незахищеними від свавілля чиновників. Це підтвердили й автори Методології проведення антикорупційної експертизи, які визнали, що відсутність належного процесу в адміністративній процедурі відкриває широкі можливості для здійснення корупційних дій або виникнення корупційних відносин.

Тож загалом, попри зазначені недоліки, які, будемо сподіватися, буде відкориговано законотворцями з часом, Закон про адміністративну процедуру є однією з ключових реформ, якої чекає Євросоюз від України (*За матеріалами Офіційного вебпорталу ВРУ (<https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/74413.pdf>), Мережі Uplan.org.ua (<https://uplan.org.ua/news/zakon-pro-administratyvnu-protseduru-eksperty-rozpovily-shcho-zminytsia-dlia-hromadian>), видань Дзеркало тижня (<https://zn.ua/ukr/reforms/adminprotsedura-zakon-jakij-stosujetsja-vsikh-i-shchodnja.html>), Правова держава (<http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/34088>).*

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Андрій Швадчак, юридичний радник Transparency International Ukraine

Передача конфіскованих (про)російських активів в управління: проміжні результати та недоліки процедури

У вересні 2023 року Фонд держмайна запустив реєстр санкційних активів, де відображена інформація про корпоративні права, нерухомість, транспортні засоби, земельні ділянки та інші об'єкти, конфісковані у росіян або їхніх поплічників, які уряд передав Фонду в управління. Реєстр також демонструє, на якому етапі підготовки до реалізації перебуває певний актив.

Інформація з реєстру в сукупності з судовими рішеннями та розпорядженнями уряду пролила світло на процеси передачі й управління підсанкційними активами та дала змогу проаналізувати, як вони відбуваються, чи є ефективними та які проблеми їх супроводжують.

Кому передавали активи в управління?

З минулого грудня уряд визначив управителів для 679 конфіскованих об'єктів, які раніше належали 18 підсанкційним особам.

У 13 випадках одноосібним органом управління став Фонд держмайна. Одночасно уряд визначав і спосіб виконання рішень суду про конфіскацію – здебільшого це їхня подальша приватизація або оренда. Таким чином, повноваження остаточно вирішити долю цих активів залишили за ФДМУ.

Водночас Кабмін зобов'язав ФДМУ безальтернативно продати окремі активи.

Наприклад, частку столичного ТРЦ Ocean Plaza, яка належала російському олігарху Аркадію Ротенбергу. На початку жовтня ФДМУ вже ініціював перед урядом продаж 66,65% статутного капіталу компанії, якій належить ТРЦ – через велику приватизацію зі стартовою ціною в 1,32 млрд грн. Але рішення щодо приватизації активу досі не прийняте.

Цікава ситуація і з колишніми активами Віктора Януковича. Їх «розділили» між трьома органами – ФДМУ, Міністерством культури та інформаційної політики України та Міністерством юстиції.

Фонду передали 20 об'єктів нерухомості та транспортних засобів для приватизації, оренди або забезпечення потреб держави. Недолік цього рішення – у відсутності критеріїв для такого розподілу або визначеного переліку об'єктів, які відомство має продати чи зберегти. Тож потенційно є ризик, що частина ліквідних активів може залишитися у власності держави нереалізованою.

Також Фонд держмайна став управителем двох відомих резиденцій експрезидента, «Межигір'я» та «Сухолуччя». Але лише тимчасово – до моменту надання їм статусу парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення. Стосовно «Межигір'я» парламент вже навіть прийняв відповідний закон: пам'ятка має потрапити до сфери управління Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

Мінкульт, у свою чергу, отримав аж 537 історико-культурних та матеріальних цінностей з колекції Януковича для подальшого продажу, користування або збереження в державній власності. Сукупна вартість цих активів оцінюється у €18,7 млн, але за законодавством об'єкти культури та мистецтва не підлягають приватизації або передачі в оренду. Більше того, ці активи продовжують перебувати під арештом у кримінальному провадженні, а відомство з квітня 2023 року не вчинило жодних дій для фактичного отримання їх в управління.

Понад 34 млн грн президента-втікача уряд доручив стягнути Міністерству юстиції. За даними Державної казначейської служби України, ці кошти були зараховані до державного бюджету та спрямовані на ліквідацію наслідків збройної агресії.

* Збережено стиль і граматику оригіналу

Крім цього, заходи зі стягнення майна в дохід держави доручалися Мін'юсту разом з ФДМУ ще у 3 випадках.

Лише в одному кейсі управління конфіскованими активами навіть частково не поклали на Фонд держмайна. Частку акцій (1,44%) ПАТ «Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках» як учасника ринку капіталу було передано Національному банку України для впровадження «передових практик корпоративного управління».

Як (не) передавали активи в управління

До 22 вересня 2023 року управління підсанкційними активами визначав Кабмін.

При цьому закон чітко не визначав строк, протягом якого мав відбутися такий вибір. Як наслідок, однією із негативних тенденцій процедури передачі активів стало затягування урядом прийняття відповідних рішень.

Перші кейси передачі конфіскованих активів займали по три місяці, що ще можна було «списати» на відсутність прецедентів у подібній практиці. Але надалі регулярні затримки з прийняттям відповідних рішень продовжились – попри те, що управителем активів, здебільшого, визначали знову ж Фонд держмайна.

В середньому процедура визначення уповноваженого органу управління активами, стягнутими в дохід держави, займала трохи більше ніж два місяці. Лише в одному випадку активи вдалося передати «оперативно» – управителя для майна та корпоративних прав, які належали російському олігарху Михайлу Шелкову, визначили за три тижні після набрання законної сили судовим рішенням.

З 22 вересня 2023 року функції управління конфіскованими активами поклали на ФДМУ, прибравши з процедури їх передачі «посередника» в особі уряду. Та попри це частина російських активів й досі знаходиться у «підвішеному» стані.

І якщо майном колаборантки Мартянової, яке знаходиться на тимчасово окупованій території, жоден орган ефективно управляти до відновлення конституційного ладу не зможе, то колишні активи Дерипаски на підконтрольній території не передані ФДМУ вже більше ніж

п'ять місяців. Хоча, за словами колишнього в.о. голови ФДМУ Олександра Федоришина, інституція висловлювала свою готовність взяти активи Дерипаски в управління. А для акцій в «Першому інвестиційному банку» російського олігарха Гінера процес пошуку управителя триває вже понад дев'ять місяців.

Загалом, понад 200 конфіскованих об'єктів нерухомості, транспортних засобів та корпоративних прав компаній, які належали восьми підсанкційним особам та компаніям залишаються не переданими Фонду державного майна.

Ймовірна причина в тому, що частина з цих об'єктів вже перебуває в управлінні АРМА, оскільки правоохоронці арештували їх в межах кримінальних справ ще до моменту конфіскації. Зокрема, саме так сталося з активами підсанкційних Олега Дерипаски (ТОВ «Миколаївський глиноземний завод»), Євгенія Гінера (акції у ТОВ «Перший інвестиційний банк») та Артемія Лебедева (квартири в центрі Києва).

Та попри це закон чітко передбачав обов'язок Кабінету Міністрів визначити суб'єкта, а також порядок та спосіб виконання кожного судового рішення про конфіскацію. Тож якщо уряд планує й надалі зберегти ці активи під управлінням АРМА, необхідно внести відповідні зміни у закон.

Процесуальні перешкоди та подальші затягування

Ще одним фактором, який негативно вплинув на ефективне управління конфіскованими активами, стали заходи забезпечення позовів про конфіскацію та намагання їх скасувати.

Такі заходи вживаються, щоб унеможливити потенційне відчуження майна відповідачем під час розгляду справи у суді.

Але проблеми почали виникати вже після конфіскації та передачі перших активів в управління Фонду держмайна. Відомство зіштовхнулося з тим, що заходи забезпечення продовжували діяти, що унеможливлювало перереєстрацію цих активів на їх управителя.

У кейсі з колишніми активами Євтушенкова ФДМУ намагався самостійно скасувати заходи забезпечення позову, однак отримав відмову

через те, що не був учасником справи. Згодом Вищий антикорупційний суд все ж скасував заборону на вчинення реєстраційних дій, але вже з власної ініціативи.

Як наслідок, процес отримання активів олігарха в управління Фонду затягнувся майже на дев'ять місяців, з яких шість відомство банально не могло перереєструвати активи та здійснити їх подальшу підготовку для реалізації.

Попри наявні заборони, Фонд держмайна, замість того щоб оперативного ініціювати скасування заходів забезпечення позову перед Мін'юстом, продовжував видавати доручення своїм регіональним відділенням здійснювати перереєстрацію активів. І лише після відмови або зупинення реєстраційних дій Фонд звертався до Мін'юсту з листом щодо скасування заборони.

Наприклад, стосовно колишніх активів депутата держдуми рф Бориса Пайкіна, які передали в управління ФДМУ ще у березні 2023 року, Фонд лише 16 червня доручив своєму регіональному відділенню здійснити заходи з реєстрації права власності.

Цей та інші кейси також свідчать про затягування вирішення питання щодо скасування заходів забезпечення позовів – як з боку Фонду держмайна, так і від Мін'юсту. Щодо активів ректора мгімо та довіреної особи путіна на виборах Анатолія Торкунова, переданих урядом у лютому 2023, ФДМУ після невдалої спроби перереєстрації у березні лише 8 травня звернувся до Мін'юсту щодо ініціювання скасування заходів забезпечення. Той, у свою чергу, подав відповідне клопотання до суду лише через три тижні.

Зрештою крапку в цьому питанні поставив Вищий антикорупційний суд, який змінив свою практику щодо забезпечення позовів про конфіскацію підсанкційних активів. Спершу ВАКС почав відмовляти у забезпеченні таких позовів з огляду на те, що конфіскації активів передусє їх обов'язкове блокування, яке саме собою передбачає заборону розпорядження та їх відчуження. Згодом цю позицію підтримала й Апеляційна палата.

Однак аналіз судових рішень свідчить про те, що заборона вчинення реєстраційних дій і досі

не скасована стосовно частини конфіскованих активів. Йдеться про активи, які належали депутатам держдуми рф Роману Лябихову, Костянтину Бахарєву, Олексію Черняку та вже згаданому Анатолію Торкунову (щодо його майна скасовано не всі заходи забезпечення).

Результати та перспективи

Оцінка практики передачі конфіскованих підсанкційних активів та подальшого управління показує, що цей процес не був ефективним.

Крім об'єктивних перешкод, спостерігаються й інші суттєві зловживання. Зокрема щодо затягування або прийняття необґрунтованих управлінських та процесуальних рішень з боку ключових суб'єктів, залучених до процесу стягнення підсанкційних активів та виконання відповідних рішень.

Як наслідок, за більше ніж рік після ухвалення першого рішення про стягнення активів у дохід держави, крім конфіскованих коштів, лише один об'єкт знаходиться на етапі реалізації (яка завершилась неуспішно). Ще частина таких об'єктів і досі перебуває на етапі перереєстрації, а для іншої в порушення вимог закону не визначений управитель.

Виправити ситуацію намагався парламент, коли з 22 вересня обмежив повноваження Кабміну щодо визначення управителя для конфіскованих активів, натомість повністю закріпивши ці функції за Фондом державного майна.

Але одночасно з цим законодавець створив низку нових проблем, пов'язаних зокрема з передачею та покладенням на Фонд держмайна функцій з управління невластивими йому активами. Тому без подальшого вдосконалення законодавчого врегулювання управління підсанкційними активами в перспективі навряд чи стане ефективнішим (https://lb.ua/blog/andrii_shvadchak/592331_peredacha_konfiskovanih.html). – 2024. – 03.01).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Богдан Данилишин, завідувач кафедри КНЕУ ім. В.Гетьмана

Аграрний сектор як локомотив розвитку: ситуація в економіці та фінансових ринках України

Економічна ситуація

За повідомленням Мінагрополітики в Україні намолочено 79,2 млн т нового врожаю: зернових культур – 58 млн 392 тис. т, олійних – 20 млн 764 тис. т. Збір зернових та зернобобових культур проведено на площі 10,5 млн га при врожайності 55,4 ц/га, в тому числі кукурудзи намолочено 28 млн 148 тис. т, пшениці намолочено 22 млн 478 тис. т; ячменю намолочено 5 млн 909 тис. т. Єдиною культурою, збір якої ще триває, є кукурудза – станом на кінець грудня в Україні зібрано 86% площ. Збір олійних культур проведено на площі 8,2 млн га, зокрема соняшника намолочено 11 млн 980 тис. т насіння при врожайності 23,9 ц/га, сої намолочено 4 млн 779 тис. т при врожайності 26,5 ц/га, ріпаку намолочено 4 млн 5 тис. т насіння при урожайності 28,7 ц/га.

Підтримку жнивам 2023 року надавали банківські кредити. З початку року 13,6 тисяч агрогосподарств одержали 75,5 мільярдів гривень банківських кредитів на розвиток. З них за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9» 10,5 тисяч агропідприємств профінансовано на 42,4 мільярдів гривень.

1 січня 2024 року розпочався новий етап земельної реформи. Відповідно до нього юридичні особи отримали право купувати землі сільськогосподарського призначення. При цьому, купувати можна лише приватні земельні ділянки загальною площею не більше 10 тис. га, а продаж комунальної та державної землі залишається забороненим. Фізичні та юридичні особи не можуть мати у власності більше 10 тис. га, іноземці не мають права, ані продавати, ані купувати землю. Крім того, мінімальна ціна купівлі с/г земель має бути не нижче НГО (нормативна грошова оцінка), і переважне право на купівлю ділянки залишається за орендарями. За даними Мінагрополітики з початку 2023 року середньозважена ціна на землю зросла на 10,4% до 38,5 тис. грн/га, тобто капіталізація ринку сільгоспземель зросла на 115,1 млрд грн.

Бюджетна сфера

За оперативними даними Міністерства фінансів у 2023 році до загального фонду державного бюджету надійшло понад 1,66 трлн грн податків, зборів та інших платежів. Серед платежів, справляння яких контролюють податкові та митні органи, основні надходження отримано за рахунок 366,2 млрд грн – податку на додану вартість з ввезених на митну територію України товарів; 214,6 млрд грн – податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів, виконаних робіт і наданих послуг (зібрано 347,0 млрд грн, відшкодовано – 132,4 млрд грн); 176,0 млрд грн – податку на доходи фізичних осіб та військового збору; 143,8 млрд грн – податку на прибуток підприємств; 103,9 млрд грн – акцизного податку; 56,1 млрд грн – рентної плати за користування надрами; 30,7 млрд грн – ввізного та вивізного мита.

Виконання річного розпису доходів Державною податковою службою України становило 100,7% (+4,9 млрд грн), Державною митною службою України – 93,9% (-25,7 млрд гривень). Основною причиною менших надходжень митних платежів стало блокування українських вантажних перевезень польськими перевізниками, а також більш міцний, порівняно з прогнозом, курс гривні до долара США.

Іншим важливим джерелом доходів державного бюджету у минулому році стали кошти, отримані Україною у вигляді міжнародної допомоги (грантів): їх обсяг за підсумками року становив 425,4 млрд гривень. Найбільшим донором грантової підтримки у 2023 році були Сполучені Штати Америки (400,5 млрд гривень).

35,9 млрд грн надійшло до загального фонду державного бюджету від Національного банку України як частина його прибутку, отриманого за 2022 рік.

Касові видатки державного бюджету за 2023 рік становили понад 4 трлн грн, у тому числі загального фонду – 3,03 трлн грн, або 98% від розпису звітної періоду. За 2023 рік державний бюджет виконано з дефіцитом у сумі 1,33 трлн грн, у тому числі загальний фонд – у сумі 1,36 трлн грн проти запланованого розписом

загального фонду на 2023 рік дефіциту у сумі 1,83 трлн гривень.

Фактичні державні запозичення до загального фонду державного бюджету за 2023 рік становили 1,68 трлн грн, або 73,7 % від запланованих на цей період. Від розміщення ОВДП на фінансування державного бюджету залучено 552,6 млрд грн, у тому числі в іноземній валюті 164,1 млрд грн (3,68 млрд дол. США та 735,8 млн євро). Із зовнішніх джерел надійшло 1,13 трлн грн (або \$30,9 млрд).

Платежі з погашення державного боргу за січень – грудень 2023 року становили 436,5 млрд грн (95,8 % плану), платежі з обслуговування – 247,4 млрд грн (93,3 % плану). Залучені кошти від розміщень ОВДП за січень – грудень 2023 року дозволили повністю покрити потребу в коштах, необхідних для здійснення платежів з погашення ОВДП.

Валютний ринок

Міжнародні резерви України станом на 1 січня 2024 року за попередніми даними становили 40,5 млрд дол. США. У грудні 2023 року вони зросли на 4,4% порівняно з листопадом завдяки валютним надходженням від міжнародних партнерів, що перевищили чистий продаж валюти Національним банком та боргові виплати країни в іноземній валюті. Поточний обсяг міжнародних резервів забезпечує фінансування 5,4 місяця майбутнього імпорту.

На валютні рахунки уряду в Національному банку надійшло 5,5 млрд дол. США. З цієї суми 2,5 млрд дол. США – через трастовий фонд Світового банку, зокрема від Японії, Норвегії та США; 1,8 млрд дол. США – макрофінансова допомога від ЄС; 881,6 млн. дол. США – від МВФ; 332,0 млн дол. США – від розміщення валютних облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП); 56,0 млн дол. США – від інших міжнародних партнерів.

За обслуговування та погашення державного боргу в іноземній валюті виплачено 708,2 млн дол. США, з яких 420,9 млн дол. США – Міжнародному валютному фонду; 167,0 млн дол. США – за ОВДП; 62,8 млн дол. США – Світовому банку; 32,9 млн дол. США – Deutsche Bank AG, London; 24,6 млн дол. США – іншим міжнародним кредиторам.

Чистий продаж валюти Національним банком відповідно до балансових даних в грудні становив 3,6 млрд дол. США, збільшившись у 1,4 рази порівняно з листопадом. Зростання інтервенцій НБУ з продажу валюти минулого місяця пов'язане насамперед із сезонним чинником, зокрема через активізацію бюджетних видатків наприкінці року.

Фінансовий сектор

За минулий тиждень на умовах Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» видано 465 пільгових кредитів на загальну суму 2,2 млрд грн, у тому числі банками державного сектору економіки – 361 кредит на суму 1,2 млрд гривень. За час дії воєнного стану в Україні у рамках Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» укладено 44,6 тис. кредитних договорів на загальну суму 179,4 млрд грн (у тому числі банками державного сектору – 33,4 тис. кредитів на суму 91,6 млрд грн), з яких 12,62 млрд грн – на інвестиційні цілі; 8,81 млрд грн – як антикризові кредити; 3,73 млрд грн – як рефінансування попередньо отриманих кредитів; 36,42 млрд грн – кредити для сільськогосподарських товаровиробників; 58,23 млрд грн – на антивоєнні цілі.

Минулого тижня українці отримали за програмою «Оселя» 88 кредитів на 134 млн грн, серед яких кредити під 3% отримали 55 військовослужбовців та силовиків, 8 педагогів, 9 медиків та 1 науковець; кредити під 7% отримали 15 українців без власного житла. Найчастіше кредити брали для придбання житла на вторинному ринку (66 кредитів) та у забудовника (21). Від початку дії програми кредити отримали 6 411 родин на загальну суму майже 10 млрд грн. Понад 1000 з них взяли кредити на умовах масової іпотеки.

Національний банк України запровадив пруденційні нормативи ліквідності на консолідованій основі – коефіцієнти покриття ліквідністю (LCR_к) та чистого стабільного фінансування (NSFR_к). Ці нормативи для банків запроваджені в Україні у 2018 та 2019 роках відповідно. Упровадження нормативів LCR_к та NSFR_к для банківських груп є черговим кроком до наближення нормативно-правових

актів Національного банку до стандартів Європейського Союзу.

Норматив LCR_k відображає мінімально необхідний рівень ліквідності банківської групи для покриття чистого очікуваного відпливу грошових коштів протягом 30 календарних днів з урахуванням стрес-сценарію, NSFR_k – мінімально необхідний рівень стабільного фінансування банківської групи на горизонті один рік. Передбачено поетапне впровадження нових вимог:

- до 01 жовтня 2024 року банки, які є відповідальними особами банківських груп, мають розробити внутрішньогрупові положення щодо розрахунку коефіцієнтів LCR_k та NSFR_k;

- з 01 жовтня 2024 року розпочнеться піврічний тестовий період розрахунку LCR_k та NSFR_k, з урахуванням результатів якого розглядатиметься питання щодо скасування нормативів поточної ліквідності (Н5к) і короткострокової ліквідності (Н6к);

- з 01 квітня 2025 року банківські групи мають дотримуватися нормативного значення LCR_k та NSFR_k у розмірі не менше ніж 100% (https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/592902_agrarniy_sektor_yak_lokomotiv.html). – 2024. – 09.01).

Блог на сайті «AgroPolit.kom»

Про автора: Олег Нів'єський, голова Центру досліджень продовольства та землекористування Київської школи економіки, експерт із земельних питань та аграрної економіки

Нацстратегія доходів до 2030 і оподаткування аграрного сектору

Пропозиції в Нацстратегії доходів до 2030 в частині зміни підходів до оподаткування в аграрному секторі – це прямо в точку, те що потрібно було вже давно зробити.

Що пропонує Нацстратегія доходів до 2030 для аграріїв? Простими словами – це перехід юросіб на загальну систему оподаткування, і залишити спрощенку виключно для дрібних

(фермерських господарств). Ось текст із стратегії:

«Для селянських фермерських господарств (фізичних осіб), які залишаться в режимі четвертої групи ССО, базу оподаткування буде розширено з року, у якому буде запроваджено оподаткування землі на основі її масової оцінки. Для виробників сільськогосподарської продукції (юридичних осіб) ставки єдиного податку протягом трьох років будуть переглянуті в бік збільшення до розміру еквівалентного загальному значенню ставки податку ПнП. Метою такого заходу є заохочення юридичних осіб до поступового протягом трьох років самостійного переходу на загальну систему оподаткування з урахуванням фінансового стану кожного окремого підприємства та його господарських потреб. Після закінчення перехідного періоду для юридичних осіб буде встановлено заборону для перебування на спрощеній системі оподаткування».

Діючі податки в АПК

Як економічний вплив пільгового оподаткування в агро давно вже вивчаю, але коротко ось в чому проблема:

Податкові пільги для аграріїв уряд запровадив ще у далекому 1999 році. Податкові пільги формувались єдиним податком 4ої групи спрощеної системи оподаткування (або фіксованого сільськогосподарського податку до 2015 року – ФСП) та спеціального режиму оподаткування податком на додану вартість в сільському господарстві. ФСП – це фіксований податок, який наразі замінює податки на прибуток та землю, але до 2012 року він замінював близько 12 інших податків і зборів. Його ставка варіюється від 0,09% до близько 1,00% від нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь. У 2010 році навантаження від ФСП складало в середньому лише приблизно \$0,75 на 1 га ріллі, тобто прибутки в агро фактично не оподатковувались. У 2015 році, завдяки значному збільшенню нормативної грошової оцінки землі, зобов'язання щодо ФСП зросли приблизно до \$10 доларів на 1 га, що все ще залишалось дуже низьким порівняно з тим, що сільгоспвиробники заплатили б на загальній

системі оподаткування. Зараз це ще менше в доларах, через курс. Але також є і проблема в тому, що безвідносно до фінансового стану, аграріям потрібно цей податок сплачувати, і в гарні часи і в такі скрутні як зараз.

Фіксованим сільськогосподарським податком користувались майже всі агровиробники, зокрема і великі агрохолдинги і дрібні фермери. Така податкова пільга особливо вигідна більш продуктивним і великим сільгоспвиробникам, які за нашими дослідженнями є більші за розміром підприємства, і це тим самим неявно надавало перевагу великому агробізнесу в Україні і витісняло дрібний. Тобто такий режим – погано для збалансованого розвитку агросектору в Україні і для сільської економіки цілому.

ФСП є також проблемою у доступі до кредитних ресурсів, оскільки не вимагає ведення детальної звітності. Це проблема для банків і збільшує бар'єр аграріїв в доступі до банківського кредитування.

Також наші дослідження свідчать, що така форма підтримки заважає росту продуктивності в секторі.

Єдина порада, це встановити перебування на спрощеній системі оподаткування не за правовою формою (напр. селянське фермерське господарство), а за обсягом виручки, оскільки дрібними сільгоспвиробниками є не тільки фермерські господарствопосилання на згадані дослідження та матеріали – в моєму телеграмі (<https://agropolit.com/blog/535-natsstrategiya-dohodiv-do-2030-i-o-podatkuvannya-agrarnogo-sektoru>). – 2024. – 10.01).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Антон Дзюба, голова правління благодійної організації «Благодійний Фонд «Фонд освітніх ініціатив»».

Освіта під час кризи спонукає до втілення інноваційних моделей навчання

Спочатку 20 лютого 2014 року, а потім і 24 лютого 2022 року стали датами незворотного відліку, коли 7 мільйонів 130 тисяч дітей в

Україні стали дітьми війни, у яких було забрано право на освіту, а в освітян – можливість навчати в умовах безпеки та гідності.

Війна спричинила руйнівні наслідки для освіти та внесла чимало коректив у навчальний процес. Але, незважаючи на надскладні обставини, навчальний процес продовжується, бо у пріоритеті є не лише безперервність освіти, а й відновлення повноцінної освіти всупереч зовнішнім обставинам.

Утім, досвід зарубіжних країн, які пройшли подібний шлях, а також дані досліджень свідчать про гостру необхідність співпраці уряду та громадського сектору у втіленні інноваційних моделей, які сприятимуть подальшому розвитку та переосмисленню навчання під час повоєнного відновлення.

Однією з моделей «кризової освіти» є створення мобільних класів / шкіл з такою педагогічною технологією, як STEAM-освіта (аббревіатура STEAM у педагогіці означає інтегроване вивчення фізики, хімії, біології, географії, технологій, мови, літератури, мистецтва та математики. Термін STEAM-освіта узагальнює сучасні найбільш ефективні педагогічні практики: перевернутий клас, проблемне навчання, дослідницьке навчання, метод проєктів, навчання на основі запитів та створення умов для комплексного вивчення і розуміння явищ на предметах природничо-математичного циклу).

Спочатку мобільні класи впроваджували у тих регіонах, які найбільше цього потребували з подальшою інтеграцією по всій країні.

Тож розглянемо практичні приклади з міжнародного досвіду, які можуть бути переосмислені та застосовані для поліпшення доступу до освіти під час війни.

Як відбувалося відновлення систем освіти у часи кризи у світі?

Цікавим є досвід Японії в 2011 році після потрійної катастрофи, яка призвела до ядерної аварії на атомній електростанції Фукусіма в регіоні Тохоку.

У цей час всі діти знаходилися вдома і не могли відвідувати школи. У контексті відновлення освіти влада зосередилася на трансформації освітнього процесу. Тобто пріоритетом було

не відновлення старих приміщень шкіл, а впровадження нових підходів до навчання і створення нових сучасних освітніх просторів.

Зокрема, успішною стала ініціатива однієї зі шкіл Тохоку щодо впровадження спеціальних STEAM-класів та програм, які інтегрували STEAM-навчання в існуючі предмети.

Навчання відбувалося за допомогою мобільної STEAM-лабораторії. Саме тоді STEAM-освіта стала важливим інструментом для підготовки школярів до викликів майбутнього, включаючи зміну клімату та зростаючу конкуренцію на світовому ринку.

Дослідження показали, що у школярів зміцнилися навички критичного мислення, поліпшилося творче мислення та сформувалось уміння розв'язання проблем.

З моменту впровадження STEAM-освіти в Японії був зафіксований істотний прогрес. Уряд виділив значні кошти на розвиток STEAM-освіти, що дало змогу відкрити центри STEAM-освіти по всій країні.

Інший досвід, на який варто звернути увагу – це досвід Південної Кореї, де у 2020 році розробили проєкт «Зелені розумні школи». Метою цього проєкту була перебудова старих шкіл (яким понад 40 років) та впровадження в освітній простір більше інновацій, серед яких:

розумні класи;

перехід на сонячну енергію та підвищення енергоефективності (для України це особливо актуально, з огляду на досвід блекаутів);

100% Wi-Fi-покриття в класах;

цифрова освітня платформа (у ній розміщують електронні підручники, які постійно оновлюють, сучасні навчально-методичні матеріали, які вчителі використовують під час уроків).

До речі, також цікавий досвід роботи літніх шкіл у Туреччині, який запровадили після масштабного землетрусу 2023 року, коли постраждали десятки тисяч людей, у певних провінціях була зруйнована інфраструктура.

Тоді освітній процес у постраждалих регіонах відновлювали в декілька етапів:

учням надавали психосоціальну підтримку, аби стабілізувати їхній стан;

у регіонах відновлювали навчання в тимчасових спорудах;

у зонах лиха почали функціонувати безплатні літні виїзні шкільні програми – дітей вивозили в більш безпечні регіони й проводили навчання для подолання освітніх втрат. Поряд з цим створювали мобільні наукові (STEM) центри, намети (у місцях, де були зруйновані будівлі) для ігор та активностей. Таку практику в Україні можна адаптувати для відновлення навчання на територіях, які зазнали руйнувань.

Як забезпечити оновлення змісту освіти в Україні?

Підходи до оновлення змісту освіти в Україні, згідно з поточними потребами та міжнародним досвідом, включають посилення природничо-математичного напрямку, мистецтва та іноземних мов.

Шкільні предмети природничо-математичного спрямування мають давати не лише знання та вміння, а й розвивати критичне мислення та інноваційну компетентність, необхідну для конкурентоздатності української молоді на глобальному та місцевому ринках праці.

Оскільки Україна визначила курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію, вивченню іноземних мов слід приділити більшу увагу, застосовуючи комунікативні методики навчання та сучасні цифрові ресурси.

Наразі БО «Фонд освітніх ініціатив» розробляє з партнерами та експертами благодійну програму забезпечення мобільними класами окремих громад України, які постраждали від війни або й досі мають малокомплектні класи, подекуди й малокомплектні школи. У подальшому цю ініціативу можливо масштабувати по всій країні з систематичним навчанням на постійній основі.

Для України ця концепція навчання сприятиме не лише відновленню системи освіти, а й забезпечить повноцінний та всебічний розвиток дітей. У майбутньому вона допоможе удосконалити інтелектуальний потенціал країни та сформує конкурентоспроможну робочу силу, здатну вирішувати складні завдання в галузі науки, техніки та інновацій(<https://osvita.ua/blogs/91122/>). – 2024. – 09.01).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Михайло Винницький, заступник міністра освіти і науки України.

Модернізація мережі ЗВО: принципи та критерії для прийняття рішень

За останні 15 років середня кількість студентів на один заклад вищої освіти зменшилася з 6,5 тисячі до 3,5 тисячі. Це вказує на потребу в збалансуванні мережі закладів вищої освіти та змінах у структурі ринку праці, які, своєю чергою, дозволять оптимальніше використовувати державні кошти.

У сучасних умовах Україні потрібні потужні центри розвитку людського капіталу та підготовки фахівців для різних галузей, зокрема постіндустріальних. На жаль, традиційне для української системи освіти існування самостійних галузевих закладів несумісне з такою потребою.

Отже, Україні необхідна модернізація мережі та укрупнення закладів вищої освіти.

Мережа ЗВО переважно успадкована Україною від СРСР. На сайтах багатьох галузевих закладів у частині «історія університету» (або на подібній сторінці) ми частенько бачимо віхи становлення, які сягають, наприклад, 30-х років минулого століття, коли рішеннями рад народних комісарів створювалися спеціалізовані навчальні центри з метою «вирішити гостру кадрову проблему галузі, що стрімко розвивається».

Дійсно, розвиток кожної конкретної галузі «народного господарства» в умовах планової економіки вимагав вертикальної структури. Галузями керували відповідні міністерства, у підпорядкуванні яких були не лише заводи, а й відомчі заклади освіти. Галузі розвивалися на всесоюзному рівні, тож якщо заклад готував студента в одному місті, то після випуску його можна було примусово відрядити в будь-яку частину великої імперії. За таких умов робити ставку на галузеві заклади вищої освіти мало сенс.

Нині чи не більшість галузевих ЗВО втратили свою профільність. Свого часу їх створювали

для якісної підготовки вузькокваліфікованих фахівців, у їхніх стінах формувалися унікальні наукові школи.

Але сьогодні такі виші, окрім власне профільних спеціальностей, готують і економістів, і юристів, і управлінців, і навіть журналістів. Частка таких непрофільних напрямів підготовки буває більшою, ніж частка власне галузевої підготовки. І аж ніяк не завжди освітні програми за цими непрофільними спеціальностями – якісні.

Перетворення галузевого закладу на «широкопрофільний» університет є бажаним явищем, тільки якщо при цьому забезпечується належна якість. А якість підготовки у міжгалузевому форматі вимагає певної критичної маси студентів, достатньої для того, щоб забезпечити вибір дисциплін, мінімальну чисельність груп, множину наукових шкіл.

Якщо в нібито галузевому ЗВО частка освітніх програм, що не відповідають галузевому профілю, є значною, а його загальний контингент налічує близько 2,5–3 тисяч студентів, то для МОН це вже критичний показник. Такі заклади будуть поступово об'єднані з потужнішими університетами.

При тому варто наголосити, що галузеві заклади, приєднані до більших, міжгалузевих університетів, не мають просто в них розчинитися. Їхні галузеві ядра та спеціалізовані наукові школи мають стати автономними інститутами або факультетами. Усі надважливі напрями підготовки спеціалістів і сформовані дослідницькі напрями мають зберегтися. До того ж, в об'єднаному університеті вони отримають доступ до модернізованої лабораторної бази та матеріальних ресурсів.

Завдяки фінансуванню в межах спеціальної програми Світового Банку українські університети, які пройшли об'єднання, матимуть змогу отримати кошти на придбання додаткового обладнання, а за рахунок покращених показників наукового потенціалу їхні позиції у світових рейтингах покращаться.

Від навчання у великому міжгалузевому закладі, безумовно, виграють студенти (а це – найперший пріоритет МОН), адже вони зможуть навчатися на потужніший

матеріально-технічній базі й обирати серед більшої кількості викладачів і предметів.

Виграють найталановитіші викладачі, адже матимуть доступ до більших фінансових ресурсів для досліджень, участі у міжнародних програмах тощо. Виграє і держава, яка зменшить витрати на адміністративний персонал розпорошеної мережі.

Наголошую, що при модернізації мережі та укрупненні закладів по-справжньому цінні для держави галузеві спеціалісти і школи будуть збережені й отримають новий імпульс для розвитку (<https://osvita.ua/blogs/91166/>). – 2024. – 13.01).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Анастасія Скок, екологічна директорка ГО SaveDnipro. Співавтор: Анастасія Загоруйчик, ГО Зелена Альтернатива

Реєстр викидів та перенесення забруднювачів: чи буде зроблено крок до екологічної прозорості в Україні?

Українські підприємства, які впливають на якість повітря, ґрунтів та води, тепер повинні регулярно надавати звіти про викиди забруднюючих речовин із кожної своєї установки. Ця вимога виникла внаслідок прийняття євроінтеграційного Закону України «Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів» (РВПЗ) восени 2022 року. Він розроблений з метою запровадження правових та організаційних засад створення та функціонування національного реєстру викидів та перенесення забруднювачів (далі – національний РВПЗ) і створення єдиної уніфікованої електронної системи доступу до інформації про стан довкілля для органів влади та надання кожному громадянину доступу до такої інформації для підвищення ефективності електронного врядування у сфері охорони навколишнього природного середовища. Найважливішим в свіжеприйнятому законі якраз є те, що публічний реєстр забезпечить громадськість вільним доступом до екологічної інформації, виконуючи зобов'язання, визначене

Орхуською конвенцією, яке взяла на себе Україна, ще в 1998 році, але досі не виконала всі свої зобов'язання.

Небезпечні речовини, які утворюються внаслідок діяльності підприємств, більшою мірою, промислових, можуть за високих концентрацій бути смертельними. За даними Глобального тягара хвороб (GBD), лише в 2019 році в Україні було зафіксовано 42 900 передчасних смертей, пов'язаних із забрудненням повітря, що становить близько 10% всіх випадків захворюваності та смертності. Тільки протягом 2021 року, згідно з Держстатом, викиди забруднюючих речовин і парникових газів в атмосферне повітря зі стаціонарних джерел склали 2,2 млн тонн. Це не враховуючи забруднення ґрунтів та водою. А після початку повномасштабного вторгнення згідно тих самих даних Держстату, де враховано понад сім тисяч підприємств, вже 1,8 млн тонн.

Впровадження реєстру також є необхідним, щоб синхронізувати нашу довкіллеву політику із європейським порядком денним. РВПЗ тісно пов'язаний з Директивою про промислові викиди 2010/75/ЄС, яку ми, як країна-кандидат на членство в ЄС, маємо імплементувати.

Європейський реєстр викидів і перенесення забруднюючих речовин (E-PRTR) наразі містить дані за понад 10 років, що охоплюють понад 35 000 суб'єктів господарювання у 27 країнах-членах ЄС, а також Ісландії, Ліхтенштейні, Норвегії, Швейцарії, Сербії та Великобританії. Інформація в реєстрі оновлюється щорічно та надає дані щодо кількості забруднюючих речовин, які викидаються в повітря, воду та ґрунт, для кожного суб'єкта господарювання. Також вказується інформація про перенесення забруднюючих речовин поза межі підприємства для обробки чи утилізації. Дані включають викиди та перенесення 91 окремого забруднювача, як-от ртуть та інші важкі метали, тверді частинки (пил), оксиди сірки та навіть діоксид вуглецю (CO₂), у 65 галузях промисловості – від виробництва цементу чи сталі до енергетичних електростанцій.

Для зручнішого моніторингу ситуації, Єврокомісія запустила Портал промислових викидів, де можна подивитися всю інформацію

про підприємство, його координати, наявні дозволи і, звичайно, кількість та тип забруднюючих речовин, які генерує підприємство. Саме над подібним порталом наразі працює Україна, аби в першу чергу кожен громадянин мав доступ до інформації про забруднення, а отже про вплив на власне здоров'я.

Ефективність такого реєстру може виявлятися у різних аспектах. Наприклад, дані РВПЗ можуть бути корисними для визначення пріоритетних об'єктів для впровадження найкращих доступних технологій. Наприклад, дві компанії, які займаються подібною діяльністю та використовують подібну сировину, можуть мати різницю в обсязі викидів хімікатів чи забруднюючих речовин. Це може бути сигналом, що впровадження більш «чистої» виробничої технології буде вигідним рішенням для менш екологічно ефективного підприємства. До того ж, поширення даних РВПЗ для громадськості в ЄС призвело до конкуренції між підприємствами за зменшення викидів забруднюючих речовин. Підприємства, що дотримуються європейських стандартів соціальної відповідальності, не бажають, щоб їх сприймали як свідомих порушників екологічних стандартів та загрозу здоров'ю людей.

На сьогоднішній день в Україні частково цю функцію виконує SaveEcoBot, який збирає інформацію з різних реєстрів (багато з яких закриті або частково доступні державними розпорядниками) та відображає в агрегованому вигляді.

Який статус імплементації РВПЗ в Україні?

Першим етапом у формуванні національного реєстру стане реєстрація суб'єктів господарювання, яка зараз здійснюється через електронний кабінет користувача на екологічній платформі Міністерства довкілля «ЕкоСистема». Оскільки закон набув чинності лише у жовтні, в українських підприємств є час до 31 березня 2024 року, щоб пройти процедуру реєстрації. Цей етап відбувається без участі представників влади. Керівники підприємств, або ж їхні представники, самі

реєструють суб'єкти господарювання. Станом на грудень 2023 року, в системі зареєстровано 7 підприємств з понад 7000 активних суб'єктів господарювання, що подають свої звіти про викиди забруднюючих речовин до Державної служби статистики. На другому етапі формування РВПЗ – підприємства подаватимуть звітність.

За європейським зразком, звітуватимуть щодо 91 забруднювача, включаючи важкі метали, дрібнодисперсний пил, метан, сірку та інші речовини, небезпечні для людини та довкілля.

Наповнювати РВПЗ України мають підприємства, які ведуть наступні види діяльності:

- енергетика;
- виробництво та обробка металів;
- промисловість з переробки мінеральної сировини;
- поводження з відходами та стічними водами;
- виробництво і переробка паперу та деревини;
- інтенсивне виробництво продуктів тваринництва та аквакультура;
- хімічна промисловість;
- продукти тваринництва та рослинництва з сектору виробництва харчових продуктів та напоїв;
- інші види діяльності.

Контролюючим органом у сфері реєстрації викидів та перенесення забруднювачів і відходів за Законом є Держекоінспекція, яка наразі призупинила планові перевірки суб'єктів господарювання через Постанову №303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» воєнний стан і має опублікований план перевірок на 2024 рік лише для ЦОВВів.

Незважаючи на умови воєнного стану, Держекоінспекція повинна скласти такий самий план перевірок для суб'єктів господарювання на 2024 рік, оскільки до норм пунктів 1 та 2 постанови Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 № 303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» не забороняє формування

такого плану, тож зобов'язання зі ст.5 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» сформувані залишається.

Як саме відбуватиметься контроль, поки що, незрозуміло. Проте, згідно ст.17 ЗУ«Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів» за неподання чи несвоєчасне подання звіту або за подання недостовірних даних, уповноважені особи підприємств нестимуть відповідальність. Штрафи можуть бути нараховані в десятикратному розмірі мінімальної заробітної плати на момент виявлення порушення.

Що турбує громадянське суспільство?

Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів говорять вже давно: ще від моменту набрання чинності Орхуської Конвенції – 30 жовтня 2001 року. Нарешті, маємо суттєві зрушення в темі завдяки нашим зобов'язанням в рамках євроінтеграції. Але що може досі турбувати кожного з нас? Очевидно, наш з вами вільний доступ до інформації з цього Реєстру. Якщо формат оформлення, подачі та зберігання інформації добре відомий, то формат публікації залишає питання. Отже, розглянемо.

По-перше, загальними положеннями Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Національного реєстру викидів та перенесення забруднювачів» визначено, що «Міндовкілля забезпечує необмежений у часі та неавторизований доступ громадськості до даних, що містяться в Реєстрі, та їх використання відповідно до статей 12, 14 Закону програмними засобами Реєстру та в приміщеннях Міндовкілля з можливістю перегляду, копіювання та збереження таких даних.»

Цьому пункту протирічить розділ постанови «Вимоги до створення та подання даних (інформації) до Реєстру» в частині створення електронного кабінету користувача, якими є в т.ч. фізичні особи в значенні даної Постанови: «Доступ до електронного кабінету користувача ЕкоСистеми здійснюється після проходження користувачами електронної ідентифікації та автентифікації з використанням інтегрованої

системи електронної ідентифікації та кваліфікованого електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа або інших засобів електронної ідентифікації, що забезпечують аналогічний рівень довіри до засобів електронної ідентифікації, відповідно до вимог Закону України «Про електронні довірчі послуги». Тобто, Користувачі через електронний кабінет користувача ЕкоСистеми повинні створити обліковий запис шляхом внесення відповідних даних (інформації). Але користувачі системи чітко не визначені Законом, що створює невизначеність зобов'язань та прав. Тобто, якщо фізособа теж є користувачем системи, то на неї розповсюджуються вимоги закону щодо авторизації.

Виходячи з вищевикладеного, в тексті Постанови немає чіткого визначення, що користувачами системи, які мають зобов'язання авторизації та створення електронного кабінету, є виключно юридичні особи (окрім інститутів громадянського суспільства) або фізичні особи-підприємці. А отже, доступ до інформації з реєстру може бути ускладненим або неможливим для неавторизованих користувачів системи – пересічних громадян України.

По-друге, п.7 цього Порядку зазначає, що Міндовкілля забезпечує необмежений у часі та неавторизований доступ громадськості до даних, що містяться в Реєстрі. А вже в п.22-39 Порядку зазначаються процедури внесення та змін інформації в Реєстрі різними користувачами ЕкоСистеми. Але в жодному з пунктів Порядку не зазначено, на якому з етапів ці дані Реєстру стають доступні для громадськості. Потрібно зробити роз'яснення та необхідно врегулювати в Порядку на кожному з етапів внесення або змін інформації, чи буде ті, чи інші дані Реєстру публічно доступні для громадськості.

І по-третє, в Загальних положеннях Порядку немає пункту, згідно з яким оброблені дані про викиди та перенесення забруднювачів і відходів, крім інформації з обмеженим доступом, Міндовкілля регулярно або Реєстр автоматично буде публікувати на Єдиному

державному веб-порталі відкритих даних у формі відкритих даних, тобто набору даних (електронного документа) у форматі, щоб дало змогу здійснювати автоматизовану обробку електронними засобами даних Реєстру з метою їх повторного використання.

Наступні кроки і наші очікування

За словами Міністра Руслана Стрільця, вже за два роки український реєстр планують інтегрувати з Європейським. Відтак Україна зможе обмінюватися актуальними, верифікованими даними з компетентним органам ЄС та синхронізувати власну довілльєву політику. В Міністерстві зазначають, що для реалізації цієї цілі наразі тривають консультації з представниками європейського РВПЗ для поєднання компонентів обох систем.

Запровадження відповідної норми та створення РВПЗ – гарний додатковий стимул для суб'єктів господарювання якісно та постійно моніторити обсяги своїх викидів та знижувати ці рівні забруднення від них, впроваджуючи НДТМи. Варто зауважити, що головний бенефіціар РВПЗ – саме громадськість, тож в першу чергу Міндовкілля варто звернути особливу увагу саме на рекомендації громадськості при розробці нормативно-правових актів, технічного завдання для реєстру та пілотного періоду експлуатації реєстру. В протилежному випадку можемо тільки технічно зараховувати виконання наших зобов'язань як країни-підписантки Організації Конвенції.

Загалом, створення та якісна реалізація реєстрів викидів і перенесення забруднюючих речовин в Україні дасть змогу громадянам отримувати чітку та зрозумілу інформацію про викиди у навколишнє середовище, та реалізовувати свої права на участь у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. Тільки чітко знаючи про забруднення українці зможуть боротися з ним, а також створювати ефективні адвокації із захисту та відновлення довкілля (https://censor.net/ua/blogs/3466253/restr_vikidy_ta_perenesennya_zabrudnyuvachy_chi_bude_zrobleno_krok_do_ekologchno_prozorost_v_ukran). – 2024. – 08.01).

Блог на сайті «ЦензорНЕТ»

Про автора: Олександр Кочетков, аналітик, політтехнолог

Димова завіса навколо мобілізаційного закону

Як відомо, Кабмін подав до Верховної Ради свій скандальний законопроект №10378 щодо змін до порядку мобілізації. Хоча за логікою такий законопроект повинен був вносити Верховний головнокомандувач – президент України.

В законопроекті повно новацій, яких світ ще не бачив. І навряд чи побачить. Зокрема, военкомам пропонується надати право приймати рішення щодо арешту майна ухилинта від мобілізації і блокування його банківських рахунків. І ще багато чого. При чому, без будь якої можливості громадянина оскаржити такі дії.

Коротше, законотворча маячня з перекресленням Конституції України. Якщо авторитарні режими ще називають поліційними, то в нас хочуть створити военкомівський? Щоб родини военкомів у Європі вже не окремі вілли скупали, а цілі квартали...

Звісно, нардепи не могли опинитися осторонь цього законодавчого безглуздя і подали ще 4 своїх законопроекти, чим заплутали все остаточно. Зараз в цьому тумані можуть зорієнтуватися окремі експерти, але не громадяни, які, власне, мобілізації підлягають. Що, на моє переконання, і входило до задуму влади.

Але хочу заспокоїти всіх зацікавлених: не вийде з цього мобілізаційного ковіду нічого реального. Бо цей законопроект – не про те, як посилити ЗСУ, а про те, як ще сильніше притиснути наше суспільство.

Будь-який закон, що працює – це точно сформульована і юридично оформлена згода суспільства на пропозиції влади, що певні процеси будуть відбуватися за певними правилами. Якщо такої згоди суспільства нема, то владі доведеться застосовувати силу.

Так вона і зараз її застосовує! Всі ж бачили, як людей «мобілізують» прямо на вулицях. І це

свавілля продовжиться. А ті, хто воювати не бажає, продовжать ховатися, перепливати ріки зимою, блукати контрабандними стежками. А ще купувати різні відмазки від мобілізації, ціна за які суттєво виростає.

Тобто, сутнісних змін не відбудеться. І до ЗСУ не прийде справді боєздатне поповнення. Тому що замість демократичних принципів мобілізації – справедливості і заохочення – влада намагається використати переважно авторитарний – примус.

Так само, як, наприклад, у фіскалізації українського бізнесу... Не діяти так вистачає розуму навіть у диктаторської недоімперії...

До речі, вважаю, що найбільш одіозні норми вписані у законопроект №10378 свідомо. Щоби у процесі доопрацювання від них позбавитися, і суспільство зітхнуло з полегшенням. І погодилося на всі інші норми «каральної мобілізації», які у законі залишаться. Це як рецепт досягнення щастя: купити козу, коли вона тебе задовбає – продати козу. І ось воно – щастя (https://censor.net/ua/blogs/3467034/dimova_zavsa_navkolo_mobilzatsiyinoga_zakonu). – 2024. – 11.01).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олександр Чебаненко, експерт Українського інституту майбутнього

З приводу законопроєкту щодо мобілізації. Коротко.

Лише посилення репресій – шлях привабливий, але тупиковий.

В це важко повірити, але наші люди переважно самі підуть служити, якщо:

1) буде оптимізація як регулярних виплат (підвищення), так і на випадок виходу бійця з ладу, плюс – оптимізація процесів, пов'язаних з протезуванням, реабілітацією тощо (протези за власний кошт як норма, 800 гривень на місяць при пораненні, а то й «вивід поза штат», з припиненням виплат, але без можливості демобілізації не виглядає інакше крім як знущання);

2) буде створений механізм, коли командирам буде банально ВИГІДНО берегти своїх бійців

– і навпаки (зараз ситуація прямо протилежна, коли, наприклад, кількість звітності за втрачений БТР на порядок перевищує звітність по втраченим життям бійців).

Необхідно, щоб за фразу «у мене тут півбригади полягло» командира віддавали під суд, а не нагороджували.

І навпаки;

3) буде запроваджено реальний, швидкий та прозорий механізм ротаций командирів загалом у військах та командирів й викладачів – у військових навчальних закладах – на тих, хто воював та довів рівень і кому «не все рівно»;

4) будуть запроваджені прозорі та об'єктивні критерії й механізми як заохочень та нагород, так і притягнення до відповідальності, з позбавленням як нагород, так і статусу учасника бойових дій (таких «липових») і наразі немало, а буде ще більше);

5) мобілізація буде дійсно загальною, а люди будуть точно знати, де, на яких умовах та скільки вони будуть служити (з можливістю швидкої та об'єктивної процедури зміни – за прозорими та об'єктивними підставами та процедурами).

Тобто, не треба цементувати українські Сили оборони в маленьку советську армію.

Необхідно створювати нову.

Так, під час війни.

Це не просто можливо, а необхідно.

В нас просто немає іншого шляху.

PS. Треба ці зміни розпочати та продемонструвати їх дійсну невідворотність.

І ситуація з мобілізацією (і не тільки з нею і не тільки у військах) зміниться на краще досить швидко (https://censor.net/ua/blogs/3467105/z_pryvodu_zakonoprojektu_schodo_mobilizatsiyi_korotko). – 2024. – 11.01).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олександр Чебаненко, експерт Українського інституту майбутнього

Потрібен ПРАВОВИЙ міжнародний інструмент конфіскації російського майна. І це – НЕ міжнародна угода

ЗМІ пишуть, що спецпредставниця США з питань економічного відновлення України під час виступу на Всесвітньому економічному форумі у Давосі, заявила, що «конфіскація заморожених російських активів вимагатиме колективного рішення всіх країн, де є такі активи, та потребуватиме часу».

Можна зрозуміти неоднозначність положення американської сторони.

З одного боку, Україна – безумовний і довгостроковий союзник США в Європі.

Народ якого демонструє нечуваний героїзм у відстоюванні не тільки своєї незалежності, а й найвищих загальнолюдських цінностей.

З другого – є багато факторів на користь того, що чинну верховну владу цієї держави важко запідозрити (скажімо так) як в безумовних професіоналізмі та слідуванні принципам демократизму й верховенства права, так і в однозначній відмові від проросійської орієнтації.

Тим не менш, все говорить про те, що половинчасті або „прості», рішення в даному випадку не дадуть позитивного результату.

Альтернативних варіантів не політичної, з ризиком повернення на користь рф, активів за рішеннями судів з компенсацією, а саме ПРАВОВОЇ конфіскації замороженого на Заході російського майна (сумарно приблизно в 300 млрд доларів США) крім як за рішеннями спеціально створеного міжнародного воєнного трибуналу, скоріше за все, НЕМАЄ.

Так, вочевидь, такі надходження можуть мати наслідками нечуваний рост корупції та розкрадань.

Так, крім іншого, повністю чи частково втрачається такий могутній важіль зовнішнього впливу на українську владу, як заборгованість перед міжнародними кредиторами.

АЛЕ.

Можливо, краще запровадити реальні відповідні ПРАВОВІ запобіжники корупції та іншим порушенням законодавства та запровадити більш ЦИВІЛІЗОВАНІ засоби взаємодії та впливу на владу (в тому числі, через адекватні, діючі норми законодавства про лобіювання)?

Ніж продовжувати біг по колу (який більше нагадує біг по граблях).

В тому числі, відмовитися, нарешті, від протягування в Україні політики та пріоритетів (що включає і більшу частину так званої «антикорупційної архітектури»), які просто не вкладаються в поняття ПРАВА.

Як показав попередній досвід, якщо ми дійсно бажаємо створити в Україні правову державу, «прості» рішення тут НЕ ДІЮТЬ.

Потрібні рішення ПРАВОВІ.

І як один із реальних кроків на цьому шляху, для законної конфіскації майна агресора, рф, та його посіпак, пропонується ВІДМОВА від НЕПРАВОВИХ міжнародних договорів про конфіскацію – на користь СТВОРЕННЯ спеціального міжнародного воєнного ТРИБУНАЛУ.

В найкоротші строки.

(Про можливий бонус від конфіскації за рішенням Трибуналу – зменшення залежності України від іноземної фінансової допомоги – взагалі мовчимо.)

А чому саме Міжнародний кримінальний суд (МКС) не є дієздатним, в тому числі, щодо питань конфіскації російського майна, як і взагалі більше інформації по темі трибуналу та конфіскації – в матеріалі, що додається та в статті, посилення на яку дається в цьому матеріалі (https://censor.net/ua/blogs/3467923/potriben_pravovyyi_mijnarodnyyi_instrument_konfiskatsiyi_rosiyiskogo_mayina_i_tse_ne_mijnarodna_ugoda). – 2024. – 16.01).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Закон про Реєстри військового обліку, цифровізацію армії та автоматичне отримання УБД, повторне друге читання проєкту про штрафи за порушення комендантської години та розблокування підписання спікером закону про медичний канабіс – детально про усі закони, прийняті у Верховній Раді 16 січня

1. Законом 10062 прийнятим в цілому, суттєво цифровізували армію разом із посиленням

кібербезпеки та правом розміщувати свої ІТ-системи/платформи у військових хмарних сховищах країн-членів НАТО із залишенням Реєстру в Україні, вдосконалили порядок обробки та використання даних Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів (розпорядниками якого є ГенШтаб, СБУ, СЗРУ та ГУР), створивши можливість використання цифрового військового-облікового документу (сертифікату), користатись порталом електронних послуг для військовослужбовців та військовозобов'язаних, набувати статус учасника бойових дій на підставі довідки про безпосередню участь особи у обороні України, оформленій в електронній формі, можливість громадянами подавати заяви в електронній або паперовій формі для набуття статусу УБД, особи з інвалідністю внаслідок війни та члена сім'ї загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України.

Під час декілька-часового розгляду поправок до другого читання були відхилені попередньо враховані Комітетом 15 поправок щодо окремих уповноважень податкової, ЦВК, міграційної служби подавати відомості про громадян до Єдиного Реєстру, щодо створення електронного кабінету підприємств для обліку призовників, щодо порядку передачі службових даних призовників, щодо обов'язку внесення командирами відомостей про виконання бойових наказів до електронної системи у 5-денний термін, щодо перерозподілу коштів на забезпечення пільгових категорій, доручення Уряду розробити вимоги для обробки секретної інформації в хмарних сховищах.

2. Відправили на повторне друге читання законопроект 10195, яким пропонувалось встановити адмін. відповідальність за порушення комендантської години (штраф від 1700 до 3400 грн) та за порушення підприємствами встановлених на відповідній території спеціального режиму світломаскування або режиму роботи під час дії воєнного стану (штраф від 170 до 340 тис грн, накладатиме суд), уповноваживши військові адміністрації населених пунктів встановлювати режим роботи підприємств.

3. Законопроект 10242, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували встановити відповідальність за порушення роботи публічних реєстрів під час дії воєнного стану у вигляді позбавлення волі до 15 років з позбавленням права обіймати певні посади: за втручання в роботу публічних реєстрів якщо таке втручання вчинено службовою особою та/або призвело до значних наслідків, за створення/використання/розповсюдження шкідливого програмного забезпечення, за несанкціоноване розповсюдження інформації з публічних реєстрів, за несанкціоновані дії з інформацією з реєстрів та комп'ютерних систем, вчинені особою, яка має право доступу до неї.

4. Законопроект 10202 прийнятим в першому читанні за основу, запропонували розширити повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад можливістю делегувати права на вчинення дій замовника будівництва на підставі договору доручення.

5. Законом 10321-1, прийнятим в цілому, привели окремі коди УКТ ЗЕД, наведених у Податковому кодексі України, у відповідність до Митного тарифу України та уточнили положення адміністрування податків і зборів та виокремили оподаткування так званих нікотинових подушечок, що принесе до бюджету додатково 300 млн грн на рік.

6. Відхиливши постанову 7457-П розблокували можливість підписання спікером вже прийнятого в цілому закону про регулювання застосування медичного канабісу в наукових та лікувальних цілях. (https://censor.net/ua/blogs/3468009/zakon_pro_reyestry_viyiskovogo_obliku_tsyfrovizatsiyu_armiyi_ta_avtomatychno_otrymannya_ubd_povtorne). – 2024. – 16.01).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Юрій Гаврилечко, к.н.держ. упр, експерт «Української фабрики думки»

Запровадження ДСОМ та податкові зміни мають відбуватися одночасно

Відновлення роботи ринку азартних ігор в легальному правовому полі триває вже четвертий рік поспіль. І цей процес відчув на собі негативний вплив війни так само як і всі бізнесові процеси в Україні. Насамперед, через війну, постраждало своєчасне впровадження законодавчих та нормотворчих змін до чинного законодавства, оскільки і парламент і уряд з перших місяців повномасштабного вторгнення російських військ в Україну були вимушені зосередитись на вирішенні безпекових питань, а всі інші завдання водночас отримали нижчий пріоритет.

Проте зараз, поступово, владні структури надолужують те, що не було вчасно зроблено через вплив об'єктивних факторів. Так зокрема наприкінці грудня минулого року КМУ ухвалив постанову про затвердження Порядку функціонування Державної системи онлайн-моніторингу (ДСОМ) у сфері гемблінгу. Цим порядком визначаються правила функціонування та експлуатації, перелік користувачів та обсяг прав доступу для різних користувачів ДСОМ, а також порядок її взаємодії з організаторами азартних ігор та КРАІЛ.

Державна система онлайн моніторингу є важливим інструментом для контролю за діяльністю операторів азартних ігор. Вона дозволяє державі в режимі реального часу отримувати інформацію про всі транзакції, які здійснюються на сайтах операторів, а також про роботу гральних автоматів в залах казино. Відповідно до чинного законодавства ДСОМ повинна забезпечувати фіксацію кожної операції з прийняття ставки, виплати виграшу та інших операцій, пов'язаних з організацією та проведенням азартних ігор, захист даних від втрати, перекручення, підробки, знищення, копіювання, несанкціонованого доступу та будь-якого іншого стороннього втручання в роботу організатора азартних ігор.

Завдяки цій системі держава може ефективно контролювати дотримання законодавства у сфері азартних ігор, запобігати шахрайству та виявляти порушення правил гри. Крім того, Державна система онлайн моніторингу допомагає збирати статистичні дані про

гральну індустрію, що є важливим для розробки ефективної політики у цій сфері. ДСОМ має забезпечити прийняття ставок, захист даних від втрати, перекручення, підробки, знищення, копіювання, несанкціонованого доступу та будь-якого іншого стороннього (зокрема несанкціонованого) втручання в роботу онлайн-системи. Технічні засоби онлайн-системи організації азартних ігор, за допомогою яких надаються послуги та інформація, якою вони оперують, повинні розміщуватися та оброблятися виключно на території України.

Отже, затвердження проєкту рішення щодо функціонування Державної системи онлайн моніторингу є важливим кроком на шляху до створення ефективної системи контролю за сферою азартних ігор в Україні.

Проте адекватна робота ДСОМ потребує узгодження норм ЗУ «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» із чинним Податковим Кодексом, останні зміни до якого щодо оподаткування гемблінгу вносились ще в 2016 році! Для цього варто скористатись наробками, зібраними в уваленому у першому читання ще майже два роки тому законопроекті №2713-д, що приводив у відповідність і термінологічну базу і вирішував питання дублюючого та перехресного оподаткування тощо.

Це дозволить забезпечити правильне функціонування легального ринку азартних ігор та подальший його розвиток в Україні (https://censor.net/ua/blogs/3468125/zaprovdjennya_dsom_ta_podatkovi_zmini_mayut_vidbuvatysya_odnochasno). – 2024. – 17.01).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Микола Пасічний, професор кафедри фінансів Державного торговельно-економічного університету, експерт Growford Institute

На крок ближче до ЄС: які податкові зміни чекають курців?

14 грудня 2023 року Європейська Рада схвалила рішення розпочати переговори про

вступ України та Молдови до Європейського Союзу. Це ще більше актуалізувало потребу гармонізації національного законодавства з правом ЄС. Насамперед це стосується директив ЄС. В умовах війни критично важливим є впровадження європейських практик, які успішно функціонують та забезпечують належний фінансовий ефект для бюджетів.

Нещодавно Міністерство фінансів України оприлюднило проект закону щодо перегляду ставок акцизного податку на тютюнові вироби. Основними його новелами є:

запровадження ставок акцизного податку на тютюнові вироби в євро;

плавний перехід до незначної диференціації рівня оподаткування сигарет та тютюновмісних виробів для електричного нагрівання (далі – тютюн для нагрівання) з 1 січня 2025 року;

тимчасове зростання із 115% до 120% обмеження щодо придбання акцизних марок та обсягів реалізації (імпорту) тютюну і відповідних тютюнових виробів, яке спрямовано на упередження накопичення запасів цих підакцизних товарів (протягом воєнного стану).

Спробуємо розібратись більш детально, як ця ініціатива відповідає нормам законодавства ЄС. Наразі податкові ставки у євро діють у переважній більшості країн ЄС. Ця пропозиція спрямована на гарантування досягнення мінімального акцизного зобов'язання для сигарет на рівні 90 євро/1000 шт. Цього вимагає Директива Ради 2011/64/ЄС.

Затверджена наприкінці грудня 2023 року Національна стратегія доходів чітко вказує, що пріоритетом державної політики є продовження графіку наближення ставок акцизів на тютюнові вироби до розміру мінімальних ставок, що діють в ЄС, щоб забезпечити повне наближення до 2029 року. Перехід до встановлення ставок у євро є перестраховуванням держави на випадок можливої девальвації національної грошової одиниці.

Сплачуватись податок буде все одно у національній валюті, а розраховуватись за офіційним курсом Національного банку України (НБУ). Проте у законопроекті закладений різний підхід до розрахунку ставки

акцизного податку для тютюнових виробів, що вироблені в Україні, та імпортованих аналогів. Так, акциз на тютюнові вироби, вироблені на митній території України, буде розраховуватись за офіційним курсом гривні до євро, встановленим НБУ, що діє на перший день кварталу, який передує кварталу в якому здійснюється сплата акцизного податку. А для тютюнових виробів, імпортованих в Україну, розрахунок ставки акцизу здійснюватиметься, виходячи з офіційного курсу НБУ гривні до євро, що діє на 0 годин дня подання декларації про максимальні роздрібні ціни на підакцизні товари (продукцію), що діє для таких підакцизних товарів на день подання митної декларації. Крім того, у разі імпорту цієї підакцизної продукції податок сплачується під час придбання акцизних марок, з урахуванням офіційного курсу НБУ гривні до євро, що діє на 0 годин дня придбання марок акцизного податку з доплатою (у разі потреби) на день подання митної декларації.

Різні дати встановлення офіційних курсів гривні до євро, встановлених НБУ, зумовлять доволі суттєвий розрив у ставках податку. Наприклад, станом на 1 січня 2024 року офіційний курс 1 євро становив 42,0059 грн, а вже 4 січня 2024 року – 41,6073 грн. Відповідно, у I кварталі 2024 року розмір мінімального податкового зобов'язання для 1000 вироблених в Україні сигарет становив би 2665,27 грн. Натомість, для імпортованих в Україну сигарет, з датою придбання акцизних марок 4 січня 2024 року, – 2639,98 грн. Отже, навіть декілька днів за такого підходу має відчутний ефект для бюджету.

Окремо зазначимо, що положення законопроекту суперечать законодавству ЄС, яке не допускає встановлення різних ставок акцизу на підакцизну продукцію, що вироблена на внутрішньому ринку чи імпортована. Відповідно до статті 8(2) Директиви Ради (ЄС) 2020/262 від 19.12.2019 «Про загальний режим акцизного податку (нова редакція)», «акцизний податок нараховують і сплачують та, у відповідних випадках, відшкодовують або звільняють від його сплати відповідно до процедур, встановлених кожною державою-членом.

Держави-члени застосовують однакові процедури до національних товарів і товарів з інших держав-членів».

Зважаючи на зазначене вище, доцільно забезпечити єдиний підхід до розрахунку ставки акцизного податку як з вироблених в Україні, так із імпортованих тютюнових виробів.

Законопроект передбачено, що тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, протягом трьох звітних місяців поспіль, що передують місяцю, в якому підвищуються ставки акцизного податку на тютюнові вироби, середньомісячний обсяг продажу марок акцизного податку підприємству-виробнику та/або імпортеру тютюнових виробів, не може перевищувати 120% (раніше було 115%) середньомісячного обсягу реалізації тютюнових виробів таким підприємством-виробником та/або імпортером за попередні дев'ять календарних місяців. Ця зміна законодавства спрямована забезпечити більш плавне зростання ціни тютюнових виробів після чергового підвищення ставок акцизного податку, насамперед з 2025 року. Адже з 1 січня 2025 року ставка акцизу на сигарети має зрости на 22,9% у євро, що відчутно вплине на зростання їх ціни, та значно збільшить вигоди для учасників нелегального ринку тютюнових виробів. Нагадаємо, що останнє дослідження KANTAR показало, що частка нелегального ринку сигарет в Україні у 2023 році досягла нового історичного максимуму в 21,8%, а втрата бюджетних надходжень від цього явища склала 23,5 млрд грн.

Запропонована диференціація рівня акцизного оподаткування сигарет і тютюну для нагрівання є незначною. У 2025 році ставки податків відрізнятимуться лише на 8,8%, а з 2028 року така різниця становитиме 20%. Зазначимо, що диференціація акцизного навантаження для різних тютюнових виробів цілком відповідає практикам європейських країн. У всіх без винятку країнах-членах ЄС, Швейцарії та Великобританії для тютюну для нагрівання встановлені нижчі ставки податку, ніж для звичайних сигарет. Такий підхід ґрунтується на основі врахування потенційних ризиків споживання різних тютюнових

виробів. При цьому ставки акцизного податку на сигарети є суттєво вищими, ніж на тютюн для нагрівання.

Найбільш цікавим для України є досвід країн Центральної Європи та Балтії. Офіційні дані 2023 року свідчать, що в Естонії ставки акцизу на тютюн для нагрівання є нижчими, порівнюючи з сигаретами, у 5,7 рази, у Словенії – у 4,5 рази, у Чехії – 4,4 рази, Болгарії – 2,9 рази, у Румунії – 2,9 рази, у Словаччині – 2,7 рази, у Латвії – 2,4 рази, Литві – 2,2 рази. Ще одним спостереженням для країн Балтії є те, що при виваженій акцизній політиці відбувається зниження поширеності тютюнопаління; і разом із переходом споживчих настроїв курців від звичайних сигарет до тютюну для нагрівання зменшується обсяг нелегального ринку тютюнових виробів. Нелегального ринку тютюну для нагрівання в ЄС немає. Зазначене супроводжується зростанням податкових надходжень до бюджету.

Отже, законопроект покликаний забезпечити досягнення мінімального акцизного податкового зобов'язання для сигарет на рівні 90 євро/1000 шт, як це визначено в ЄС. Ставки встановлюватимуться у євро, що виступить гарантією виконання взятих владою зобов'язань у сфері акцизного оподаткування. Разом з тим, потребує доопрацювання механізм розрахунку ставки акцизного податку з вироблених в Україні та імпортованих тютюнових виробів. Запропонований підхід до диференціації рівня акцизного оподаткування сигарет і тютюну для нагрівання є виправданим та відповідає європейським стандартам. Водночас ступінь диференціації є незначним порівняно з країнами Центральної Європи та Балтії, які є членами ЄС (https://censor.net/ua/blogs/3468152/na_krok_blijche_do_s_yak_podatkov_zmni_chekayut_kurtsv). – 2024. – 17.01).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Владислав Бовсуновский, журналіст, громадський діяч

Цифровий мобілізаційний концтабір

Відповідно до прийнятого законопроекту №10062 (<https://censor.net/ua/n3467975>) в Україні під виглядом реєстру військовозобов'язаних планують створити базу даних, властиву тоталітарним державам. Ця новина пройшла практично непомітною, хоча досить скоро наслідки відчує кожен українець. Передбачається створення «Мегареєстру», до якого будуть внесені абсолютно всі персональні дані про особу.

В чому полягає загроза?

Розпочну з того, що державі довіряти не можна!!! До 2014 року владні структури були наповнені проросійськими елементами, не всі були люстровані, частина працює досі. Також є фактор корупції. Лише вчора затримали двох прикордонниць за продаж інформації з закритої бази даних. Компанію-розробника тієї ж «Дії» очолює громадянин Білорусі, колишній кадровий офіцер. Окрім того, є небезпека бажання узурпації влади у випадку зниження рейтингів чи інших факторів, які можуть призвести до ризику втрати повноважень, посад тощо. Також варто не забувати про кримінал. І моєму батьку, і моїй матері телефонували з «зона-телеком» і моїм голосом повідомляли, що терміново потрібні гроші – потрапив в ДТП, збив людину. А ще є кредитні шахраї. Ті, хто впевнено заявляє, що йому нема що приховувати – хай дивляться, просто не розуміє про що йде мова. Без окремих баз даних неможливо обійтись, без обміну інформації за запитом також. Однак саме єдина база, де акумульовано так багато персональної інформації, створює надзвичайні ризики.

Як можна використовувати персональну інформацію проти людини.

- Підробка документів та інформації;
- Соціальна інженерія, фішинг;
- Шантаж, компромат;
- Внесення завідомо неправдивої інформації, узаконення фейкових даних;
- Погрози рідним та близьким, психологічний тиск, можливо, фізичний;
- Нечесна конкуренція: створення перешкод для кар'єри, підприємницької діяльності, вільного переміщення тощо;
- Дискредитація ділової репутації людини, наприклад, кредитний рейтинг;

– Рейдерство, позбавлення майна.

Особисто на мене у 2006 році було оформлено кредит на мобільний телефон у Севастополі. Я в цьому місті останній раз бував в дитинстві, ще за радянських часів. При оформленні іпотеки цей кредит в Альфа-Банку вплив, я довго пояснював, що не верблюд. Не допомогло. Я його виплатив (не було іншого виходу), однак в реєстрі кредитних історій досі висить, що я був боржником.

Тепер щодо того, у кого буде доступ до даних. Це дуже чесні контори під назвою ТЦК. Настільки чесні, що довелось президенту звільняти всіх воєнкомів після кількох гучних корупційних скандалів. А наразі депутати надали їм надвисокі повноваження.

1. Навіщо там поля з даними про батьків? Якщо я, військовозобов'язаний, маю на якісь пільги, пов'язані з особливою ситуацією з батьками, це логічно. Однак у більшості такого немає. Я з батьком не живу з 7 років, з матір'ю з 17. У них інші сім'ї, у мене своя дитина та дружина – яке відношення батьки мають взагалі до мобілізації? Якщо зі мною щось станеться, я не хочу, щоб їм повідомляли. Маю право. Такі в мене переконання. Аналогічно з повістками – яке відношення мають батьки до повісток їх 45-річному сину? У 45-річних вже свої повнолітні діти зазвичай є.

2. Реєстр передбачає внесення медичних даних. Не просто «придатний/непридатний», а саме діагнози. Це дуже чутлива інформація, занадто чутлива.

3. Інформація про права на транспортні засоби. Навіщо серія та номер? Достатньо категорій.

4. Інформація про дипломи. У нас 70% людей працюють не за спеціальністю. Яку цінність має запис у дипломі початку 2000-х відносно 45-річної людини? Навіщо цей додатковий збір даних, окрім бажання спецслужб встановити коло одногрупників – соціальні зв'язки.

5. Також законопроект передбачає, що ці дані ще й будуть зберігатись на серверах за кордоном. Виникає питання – а хто буде мати до них доступ? А якщо зміниться влада, адмін цієї бази втече з доступами – що тоді?

Подарунок для силовиків

Набір всіх цих даних дозволяє фальсифікувати будь-яку кримінальну справу. Закривати будь-яку людину. Не вірите? А як вам така конфігурація. «Під час перевірки встановлено, що особа Бовсуновський Владислав є одногрупником та зберігає соціальні зв'язки з особою Бондарчуком Юрієм, який з 2015 року має паспорт громадянина Російської Федерації і є колаборантом. На думку слідства, на свободі Бовсуновський Владислав може співпрацювати зі спецслужбами країни-агресора».

Якщо ви в такий текст не вірите – почитайте в реєстрі судових рішень ухвали. Дуже здивуєтесь, однак це є типовою аргументацією прокуратури, коли обирають запобіжний захід.

Дуже скоро всі ми опинимося під ковпаком. Ласкаво просимо до «1984» (https://censor.net/ua/blogs/3468308/tsyfrovyi_mobilizatsiyinyi_kontstabilir). – 2024. – 17.01).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Олександр Кухарев, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ, викладач Національної школи суддів України, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді

Місце відкриття спадщини: приготуватися до змін

Аналізуються зміни до цивільного законодавства України в частині визначення місця відкриття спадщини, а також обчислення строку для прийняття спадщини, які набудуть чинності 30 січня 2024 року.

Протягом тривалого часу спадкове право залишалось найбільш консервативною частиною приватного права, яка практично не змінювалась законодавцем. Утім останнім часом систематичні зміни вносяться і до книги 6 Цивільного кодексу України (далі за текстом – ЦК) «Спадкове право». Прикладом динамічної роботи парламенту стала ст. 1221 ЦК, що визначає місце відкриття спадщини і змінюється вже вчетверте!

30.11.2023 р. у виданні «Голос України» опубліковано Закон України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини» від 08.11.2023 р. № 3450-ІХ.

Зазначеним Законом положення ст. 1221 ЦК викладено в новій редакції:

«Стаття 1221. Місце відкриття спадщини.

Місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця.

Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна.

Якщо спадкодавець мав останнє місце проживання на території іноземної держави, місце відкриття спадщини визначається відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право».

Своєю чергою, у Законі України «Про міжнародне приватне право» колізійні норми щодо спадкування урегульовано у межах трьох статей. Зокрема, за змістом ст. 70 вищезгаданого Закону, спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо спадкодавцем не обрано в заповіті право держави, громадянином якої він був. Вибір права спадкодавцем буде недійсним, якщо після складання заповіту його громадянство змінилося.

Відповідно до ст. 71 Закону, спадкування нерухомого майна регулюється правом держави, на території якої знаходиться це майно, а майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, – правом України.

Нарешті, згідно зі ст. 72 цього Закону, здатність особи на складання і скасування заповіту, а також форма заповіту і акта його скасування визначаються правом держави, у якій спадкодавець мав постійне місце проживання в момент складання акта або в момент смерті. Заповіт або акт його скасування не можуть бути визнані недійсними внаслідок недодержання форми, якщо остання відповідає вимогам права місця складання заповіту або

права громадянства, або права звичайного місця перебування спадкодавця у момент складання акта чи в момент смерті, а також права держави, у якій знаходиться нерухоме майно.

Додатково Законом від 08.11.2023 р. № 3450-ІХ внесено зміни до Прикінцевих та перехідних положень ЦК, зокрема їх доповнено пунктами 20, 21, в яких йдеться про таке.

20. У період дії воєнного стану в Україні та протягом двох років з дня його припинення або скасування у випадку, якщо смерть фізичної особи зареєстрована пізніше ніж через один місяць з дня смерті такої особи або дня, з якого її оголошено померлою, строки, встановлені ст. ст. 1269, 1270, 1271, 1272, 1273, 1276, 1277, 1283, 1298 цього Кодексу, обчислюються з дня державної реєстрації смерті особи. При цьому часом відкриття спадщини вважається день смерті спадкодавця або день, з якого спадкодавця оголошено померлим, незалежно від часу державної реєстрації смерті. Положення абзацу першого цього пункту застосовуються також до спадщини, яка відкрилася після введення воєнного стану в Україні, до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини», а також до спадщини, яка відкрилася до введення воєнного стану, строк для прийняття якої не спливає до його введення, за умови, що свідоцтво про право на спадщину не було видано жодному із спадкоємців.

21. У період дії воєнного стану в Україні та протягом шести місяців з дня його припинення або скасування у випадку, якщо місцем відкриття спадщини є населений пункт, на території якого органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження, територія, на якій ведуться активні бойові дії, або тимчасово окупована Російською Федерацією територія, щодо яких не визначено дату завершення бойових дій або тимчасової окупації, дату відновлення здійснення своїх повноважень органами державної влади у повному обсязі, заява про прийняття спадщини, заява про відмову від прийняття спадщини,

заява про відмову від заповідального відказу, вимога кредитора спадкодавця до спадкоємців, заява про охорону спадкового майна, заява про згоду бути виконавцем заповіту після відкриття спадщини, інші заяви щодо спадщини, спільного майна подружжя (колишнього подружжя) в межах спадкової справи подаються нотаріусу незалежно від місця відкриття спадщини.

У разі якщо місцем відкриття спадщини є населений пункт або території, зазначені в абзаці першому цього пункту, щодо яких не визначено дату завершення бойових дій або тимчасової окупації, дату відновлення здійснення органами влади своїх повноважень у повному обсязі, а також у разі заведення спадкової справи не за місцем відкриття спадщини до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини», вчинення нотаріальних та інших дій нотаріусом щодо спадщини та спільного майна подружжя (колишнього подружжя) в межах спадкової справи здійснюється за місцем подання першої заяви. Якщо місцем подання першої заяви є населений пункт або території, зазначені в абзаці першому цього пункту, вчинення нотаріальних та інших дій нотаріусом щодо спадщини та спільного майна подружжя (колишнього подружжя) в межах спадкової справи здійснюється за місцем подання першої заяви про видачу свідоцтва в населеному пункті або на території, що не зазначені в абзаці першому цього пункту. Положення абзацу першого цього пункту в частині місця подання заяви, що свідчить про волевиявлення щодо спадкового майна, спадкоємців, виконавців заповіту, осіб, заінтересованих в охороні такого майна, або вимоги кредиторів застосовуються також до спадщини, місцем відкриття якої є населений пункт, розташований на тимчасово окупованій території України, протягом усього періоду тимчасової окупації такої території та шести місяців після завершення тимчасової окупації. Положення абзаців першого та другого цього пункту застосовуються також до спадщини, яка відкрилася до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Цивільного

кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини».

При цьому важливо врахувати, що текст відповідного Закону на етапі обговорення не отримав одностайної підтримки в стінах Верховної Ради України.

Так, згідно з висновком головного науково-експертного управління Верховної Ради України, обраний у проєкті підхід щодо повернення до попередньої редакції ст. 1221 ЦК не узгоджується з вимогами юридичної визначеності правової норми. Крім того, зміст п. 20 Прикінцевих та перехідних положень ЦК не враховує ч. 2 ст. 17 Закону України «Про органи реєстрації актів громадянського стану», згідно з якою «заява про державну реєстрацію смерті подається не пізніше трьох днів з дня настання смерті або виявлення трупа, а в разі якщо неможливо одержати документ закладу охорони здоров'я або судово-медичної установи, – не пізніше п'яти днів», а також ч. 3 ст. 17 цього ж Закону, якою встановлено, що реєстрація смерті за заявами, які надійшли після закінчення року з дня настання смерті, провадиться після перевірки наявності реєстрації смерті за місцем настання смерті, за місцем останнього проживання заявника, за місцем поховання чи виявлення трупа.

Розкритикував зміну підходу щодо визначення місця відкриття спадщини і Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнародних відносин. Комітет у своєму листі наголосив на суттєвому звуженні прав громадян в цій частині, що суперечить положенням Конституції України. Додатково була піддана критиці пропозиція авторів законопроєкту, якою надається можливість звернення до будь-якого нотаріуса незалежно від місця відкриття спадщини у випадку, якщо місцем відкриття спадщини є населений пункт, що включений до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого у встановленому законодавством порядку, не забезпечить реалізацію вказаного права для осіб, які спадкуватимуть майно на

територіях, що були окуповані до моменту введення воєнного стану.

Особливість спадкових правовідносин полягає передусім в тому, що вони мають триваючий характер. Між днем смерті особи та оформленням спадщини, що відкрилася після цієї особи, тобто отриманням спадкоємцями свідоцтв про право на спадщину, може сплинути кілька років. Тому надзвичайно важливим в контексті спадкових правовідносин є правильне визначення матеріального закону, що підлягає застосуванню для їх регулювання. Зважаючи на систематичні зміни до ст. 1221 ЦК протягом останніх кількох років, пропоную для зручності у практиці застосування таблицю цих змін із урахуванням їх дії у часі: (<https://sud.ua/uk/news/blog/291160-mistse-vidkrittya-spadschini-prigotuvatisya-do-zmin>). – 2024. – 22.01).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Михайло Поживанов, політик, громадський діяч, депутат Верховної Ради чотирьох скликань

Місцева влада та війна: чи змінює друга коло обов'язків першої?

Другий рік повномасштабного вторгнення, який вже добігає кінця, оприявнив протиріччя між центральною владою та місцевою. Повна єдність українського народу у боротьбі із загарбниками є реальністю лише почасти. Бо на практиці приводом для непорозуміння став, по-перше, бюджет. Центральна влада не проти залізити у місцеві скарбниці – мовляв, час воєнний, обставини вимагають. Місцеві ж чиновники відбиваються, кажучи, що нічого не дадуть тим, у кого «яйця по 17». Другий сюжет для суперечок – це те, що мусить і чого не мусить робити влада на місцях, аби наблизити перемогу. Чи має вона, наприклад, збирати дрони? Чи краще все-таки зайнятися інфраструктурою? Але знову ж таки, на яку суму замовляти ремонт доріг або що?

Всі ці «кляті питання» виникають з двох причин. І через те, що місцевому чиновництву

бракує відповідальності, і через те, що центр так і не налагодив комунікацію – в тому числі й з цього питання.

Бо не можна вважати адекватною комунікацією слова речника Повітряних сил ЗСУ Юрія Ігната про те, що місцеві громади мають закуповувати засоби радіоелектронної боротьби (РЕБ) у цивільних виробників для протидії російським дронам. Ми вже збивали дрони банкою помідорів на початку 2022-го і, здавалось, з міфотворчістю покінчили. Але ні – фантазії просто вийшли на новий рівень. Тепер ми воюємо лопатами та клепаємо дрони на кухнях. А у вільний час – самотужки озброюємось РЕБ, наскільки дозволяє рівень розуміння того, як ці «штуки» працюють.

Думаю, військову справу слід все-таки залишити військовим. А цивільним – займатися цивільними проблемами. Без відповідних навичок (а їх дає армія) можна не допомогти, а нашкодити. Дивно, що цього не розуміє Ігнат.

Он у Чернігові військова адміністрація знайшла свій, «креативний», підхід до вирішення проблем забезпечення війська. Вона не покладала марних надій на те, що цивільне населення тямить у протидії дронам. А відразу вдалася до радикальних дій: збрала «данину» не РЕБ'ами, а грошима. Навесні 2023-го військова адміністрація подала судовий позов про визнання протиправним та скасування рішення березневої сесії Чернігівської міської ради.

На сесії йшлося про зміни до бюджету на 2023 рік. На думку позивача, закон «Про правовий режим воєнного стану» містить перелік повноважень військових адміністрацій населених пунктів, серед яких є складання та затвердження місцевого бюджету. З цих підстав військова адміністрація наполягала на порушенні міською радою вимог чинного законодавства. Адже внесення змін та забезпечення виконання місцевого бюджету – це прерогатива військової адміністрації. Суд у Чернігові став на бік військовим, яким віддали кошти міського бюджету. На кону були три мільйони гривень, і найсмішніше у цій сумній історії те, що ці гроші і так мали піти військовій адміністрації. За таке рішення проголосувала

міська рада, пояснив в.о. міського голови Олександр Ломако.

Але військова адміністрація вирішила через суд добитися того, що їй віддавали і так. І це також дуже поганий приклад (не)порозуміння між різними шаблями влади. Адже виходить, що на час війни місцева влада не потрібна зовсім.

Між тим це не так. Місцева влада припускається багатьох помилок, але те, що вона діє у воюючій державі, само по собі є запорукою того, що держава вистояла і вистіть.

Уряд вже забрав у місцевого самоврядування частину бюджету. Нагадаю, що ще у листопаді президент України Зеленський підписав закон про переспрямування так званого військового податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) з місцевих бюджетів до державного, щоб використати ці кошти переважно на закупівлю дронів та озброєння. І це буда вимушена міра, зумовлена війною. А далі, гадаю, кожен має займатися своїми безпосередніми функціями – не для того, щоб розділити фронт і тил, а для того – навпаки – щоб об'єднати їхні зусилля.

Яким чином? Наприклад, таким.

Комісовані з армії за станом здоров'я бійці – через важкі поранення абощо – повертаючись у рідні пенати, мають бути оточені максимальною турботою. Це – наш перед ними святий обов'язок. Та чи дбає про нього місцева влада? Я не хочу і не маю право робити якісь узагальнення, але насправді ситуація є різною. Десь дбає, а десь – ні.

У Львові влада вирішила виплачувати кожному мобілізованому одноразову допомогу у розмірі 50 тисяч гривень. Одеса не відстала і призначила по 20 тисяч на кожного новобранця. Не знаю, чи правильним є саме такий підхід, але допомагати тим, хто вже має статус учасниками бойових дій, влада зобов'язана. Під «допомогою» я розумію надавання житла, пільг, забезпечення якісним медичним обслуговуванням. Це те, що робиться на місцевому рівні, і це та точка прикладання зусиль, котра якраз і повинна вабити органи місцевого самоврядування.

Отже, перший пункт добрих справ – забезпечення всім необхідним бійців ЗСУ.

Другий – аналогічна підтримка внутрішньо переміщених осіб. Тут майже та сама історія, але з нюансами. Також потрібне житло і – в першу чергу – робота. Аби мігранти ставали частиною місцевої громади, не сиділи без діла, маючи в кишені лише допомогу від держави, а почувалися потрібними та фінансово спроможними. Як із цим у місцевих чиновників?..

Власне, для цього місцевій владі і потрібен бюджет. Грамотне та справедливе його розподілення допоможе всім значно більше, аніж якщо цивільні візьмуться скласти з конструктора LEGO ядерну зброю. Фронтвикам буде куди повертатися і де отримати нормальну реабілітацію. А «мирняк» буде зайнятим та забезпеченим, а будучи таким, зможе більше задонатити на ЗСУ.

Зрештою, «зайві» гроші місцеві бюджети завжди можуть зібрати та переказати волонтерам – на ті ж таки дрони абощо.

Але щоб в бюджеті «завелися» зайві гроші, треба більш раціонально витратити ті, котрі зайвими не є. Менше жирувань, менше бенкетів під час війни. Ніяких барабанів та сковорідок за 725 тисяч гривень в укриття! А от самі укриття розбудовувати слід, бо із цим – сором сказати! – є значні проблеми і на третьому році війни. Щоб ці проблеми закрити, місцевій владі потрібні свої кошти, але за їхнім цільовим використанням слід встановити контроль. Бо інакше вони знову підуть на збільшення окладів чиновникам, величезні премії для них же або дорогезні та непотрібні інфраструктурні проекти, затіяні винятково заради відкатів.

Теоретично місцева влада може брати участь і у побудові ліній оборони в своєму регіоні. Але і тут необхідно бути впевненим, що не йтиметься про ще одну «стіну Яценюка» з сітки-рабиці, а про укріплення, здатне затримати ворога.

Поза тим місцева влада має дбати про комфортний розвиток бізнесу на своїй території, про вчасний збір податків і про підтримку соціально незахищеного населення, переселенців та військових. Плюс – при бажанні та можливості – вона може займатися благодійництвом та перерахуванням коштів на потреби ЗСУ. Зрештою, коли війна звершиться,

а ми переможемо, нам всім знадобиться Україна, у якій хотітиметься жити на працювати (https://lb.ua/blog/mykhaylo_pozhyvanov/594908_mistseva_vlada_viyna_chi_zminuyie.html). – 2024. – 22.01).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Блог проекту «Право-Justice»

Створення Служби дисциплінарних інспекторів: завдання від Європейської Комісії на 2024 рік, яке Україна має виконати

19 жовтня набрали чинності два взаємопов'язані закони щодо зміни статусу та порядку формування Служби дисциплінарних інспекторів (СДІ) Вищої ради правосуддя (№3378-IX) та щодо негайного відновлення розгляду справ стосовно дисциплінарної відповідальності суддів (№3304-IX). Ці закони не лише відновили одну з ключових функцій ВРП – дисциплінарну, але і дали початок створенню СДІ на конкурсній основі. Вже 19 грудня 2023 року ВРП оголосила конкурс на зайняття 26 вакантних посад до СДІ. Чому це важливо для України?

По-перше, 8 листопада 2023 року Європейська Комісія опублікувала звіт щодо України в межах розширення ЄС. Одним із завдань, яке ставиться перед Україною на 2024 рік, – це формування Служби дисциплінарних інспекторів на основі прозорої та меритократичної процедури відбору.

По-друге, розгляд справ стосовно дисциплінарної відповідальності суддів не здійснювався більше двох років, починаючи з серпня 2021 р.. Справа у тому, що закон №1635-IX щодо порядку обрання (призначення) на посади членів ВРП та діяльності дисциплінарних інспекторів ВРП передбачав створення СДІ після перевірки тодішніх членів ВРП на добросовісність за допомогою спеціального створеного допоміжного органу – Етичної ради. Внаслідок повномасштабного вторгнення РФ цей процес розтягнувся у часі та проходив на тлі втрати ВРП своєї повноважності, яку вдалося відновити лише 8 січня 2023 р. Після

цього розпочалося обговорення нової моделі функціонування СДІ, яке і завершилося підписанням президентом Володимиром Зеленським вищезгаданих законів.

Таким чином, відповідно до нового законодавства, тимчасово, до початку роботи СДІ, дисциплінарні скарги розглядатиме Вища рада правосуддя. Так, повноваження дисциплінарного інспектора здійснюватиме член Дисциплінарної палати ВРП (доповідач), визначений автоматизованою системою розподілу справ. У результаті з 1 листопада по 6 грудня секретаріат ВРП розподілив 13 443 справ, які накопичилися за час відсутності у Ради дисциплінарної функції. Враховуючи нові справи, що продовжили надходити, станом на 6 грудня їхня загальна кількість становила 14 454. Це – неабиякий виклик для всієї судової системи.

Згодом ці повноваження мають бути делеговані Службі дисциплінарних інспекторів. Вона і має допомогти розібрати минулі “завали”, упорядкувати та прискорити розгляд дисциплінарних скарг відповідно до найвищих європейських стандартів правосуддя. За словами голови ВРП Григорія Усика, її формування – питання номер 1 у порядку денному Ради. Закон визначає СДІ як самостійний структурний підрозділ у складі ВРП, який створюється для реалізації повноважень Вищої ради правосуддя щодо здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів. До її складу входять 24 дисциплінарні інспектори, керівник Служби та його заступник. Вони призначаються на посаду строком на п’ять років за результатами відкритого конкурсу.

Так, у рамках підготовки для проведення конкурсу 7 грудня Вища рада правосуддя створила конкурсну комісію для відбору на посади дисциплінарних інспекторів. Вона складається з 6 членів, троє з яких призначили за пропозиціями від міжнародних та іноземних організацій. Важливо, що під час ухвалення рішень саме міжнародні члени матимуть право переважного голосу. Схожий підхід раніше використовувався і під час формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів, і, власне, Вищої ради правосуддя.

Таким чином, до складу конкурсної комісії увійшли членкині Вищої ради правосуддя Юлія Бокова, Олена Ковбій та Ольга Попікова. Своєю чергою, від міжнародних організацій членами конкурсної комісії для відбору на посади дисциплінарних інспекторів стали: Джон Ерлік, суддя у відставці, ад’юнкт-професор Школи права університету Сіетла, Павол Жілінчик, экс-член Суддівської ради Словацької Республіки, а також Реда Мольєне, экс-голова Національної судової адміністрації Литви.

Сподіваємося, що конкурс до СДІ відбуватиметься з дотриманням усіх необхідних стандартів у найкоротші терміни. Адже створення Служби дисциплінарних інспекторів, яка відповідатиме за реалізацію повноважень Вищої ради правосуддя щодо здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів та діятиме за принципом функціональної незалежності від ВРП, сприятиме посиленню незалежності органів судової влади України та підвищенню довіри громадян до її рішень. Це, своєю чергою, сприятиме наближенню української судової системи до європейських стандартів. (https://lb.ua/blog/pravo_justice/595200_stvorennya_sluzhbi_distiplinarnih.html). – 2024. – 24.01).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олексій Мовчан, народний депутат, заступник голови парламентського комітету з питань економічного розвитку

Реновація системи: що на практиці змінить реформа корпоративного управління в держпідприємствах

Не секрет, що саме зараз Україна гостро потребує фінансової підтримки та інвестицій для забезпечення економічної стійкості. Після перемоги та початку широкомасштабної відбудови потреби зростуть в рази. Частину потреб ми покріємо завдяки коштам наших міжнародних партнерів.

Та залучення коштів – дорога з двостороннім рухом, всі потреби донори не закрийють. Наша

основна задача – знайти внутрішні ресурси. Такими ресурсами є державні підприємства. Вони здатні закрити частину наших потреб на відновлення та відбудову України.

Аби теоретична дискусія перейшла у практичне русло, Україні потрібно якнайшвидше завершити реформу корпоративного управління державних підприємств. Її впровадження також стане серйозним козирем у перемовинах з міжнародними інвесторами – реформа сприятиме створенню прозорих механізмів всередині держави, що буде позитивно оцінено нашими партнерами.

Реформа корпоративного управління – процес не швидкий. Вона розпочалась в 2015 році, коли низка державних підприємств були корпоративізовані і отримали свої Наглядові Ради. Це був лише перший етап складного шляху.

Усе тому, що законодавча база управління державними підприємствами орієнтувалася ще на радянські практики, тож уже давно є застарілою і потребує реновації. Деякі положення на рівні нормативних документів, які суперечать іншим, стримують розвиток підприємств та заважають їх ефективній роботі.

Реновація корпоративного управління – це впровадження сучасних принципів. Вони допоможуть забезпечити ефективну і прозору роботу державних підприємств, які приносять прибуток та виконують соціальні функції. Важливо, щоб підприємствами керували професійні та незалежні управлінці.

Реновація корпоративного управління – це передусім зміна функцій міністерств, що зараз можуть втручатися в роботу підприємств, застосовувати ручне управління та одноосібно призначати керівників.

Фактично, йдеться про створення абсолютно нової конфігурації навколо ДП між урядом та наглядовою радою – тобто, між власником та органом, що здійснює контроль за оперативною діяльністю.

Закон не простий, і його прийняття передбачає пошук спільного бачення різних сторін. Процес також затягнувся через широкомасштабне вторгнення, але відтягувати далі ми не можемо. Адже законопроект вже

два роки на стадії підготовки до другого читання. Зараз ми вийшли на фінішну пряму і налаштовані ухвалити його в цілому.

Найбільшим каменем спотикання в реформі є обмеження повноважень уряду, які стосуються державних підприємств, – зокрема, затвердження стратегічних планів розвитку, а також річних фінансових та інвестиційних планів. Адже це – потужний важіль впливу на розвиток окремих галузей та економіки в цілому.

Однак, функція уряду – формувати державну політику. В ідеалі, держава не має жодним чином втручатися в діяльність підприємств. Але це ціль на довгострокову перспективу. Поки що наша конкретна мета – надати повноваження наглядовим радам здійснювати стратегічне планування розвитку державних підприємств, а також розмежувати питання управління ДП та формування державної політики між керівництвом підприємств та урядом.

Законопроект №5593-Д найближчим часом мають повторно розглянути у нашому комітеті та рекомендувати його до прийняття у другому читанні. Він допоможе ліквідувати бар'єри, які зараз не дають можливості в повній мірі запровадити сучасні механізми корпоративного управління в державних підприємствах.

Зміни стосуються в першу чергу функцій і повноважень наглядових рад. Вони стануть посередниками між підприємством та міністерством; вони замість міністерства будуть здійснювати стратегічний нагляд за його діяльністю. У їх компетенції буде право узгоджувати стратегічний план розвитку та фінансовий план підприємства, низку фінансових показників, зокрема ліквідність та прибуток. Погоджувати це все, як і раніше, має профільне міністерство. Головна зміна – мінімізація впливу та, відповідно, політичного втручання міністерств у роботу підприємств.

Саме зараз час прискорити реалізацію реформи. Інакше ми втрачимо такий дорогоцінний час і можливість для посилення економіки і повноцінної відбудови країни.

Ухвалення закону буде хорошим сигналом для наших міжнародних партнерів – Організації економічного співробітництва та розвитку

(ОЕСР), МВФ, ЄС, G7. Це покаже, що Україна не лише декларує свій цивілізаційний вибір, але й підтверджує декларації відповідними діями.

Дуже сподіваюся, що колеги-парламентарі підтримають завершення реформи та початок повноцінного перезавантаження системи управління державними підприємствами (https://lb.ua/blog/oleksii_movchan/595258_renovatsiya_sistemi_shcho_praktitsi.html). – 2024. – 24.01).

Блог на сайті «Вечірній Київ»

Про автора: Володимир Гавриш, волонтер та правник, голова благодійного фонду «Сучасна Україна»

Закон про гуманітарну допомогу: що зміниться у роботі волонтерів

В ООН заявили, що у 2024 р. понад 14,6 млн людей, або 40% населення України, потребуватимуть гуманітарної допомоги.

Влада намагається упорядкувати процес розподілу гуманітарки, щоб унеможливити шахрайські схеми. І водночас спростити життя добросовісним фондам.

Певний прогрес є через зміни в закон «Про гуманітарну допомогу» (законопроект 9111, чинність з 23 січня 2024 р.). Але законодавчі новели радикально не змінюють прийняті Кабміном складні правила ввозу та обліку гуманітарки через Автоматизовану систему реєстрації гуманітарної допомоги (постанова №953).

Авто військовослужбовцям. На час дії воєнного стану автівки тепер можна буде оформлювати напряму на військовослужбовців, а не тільки на військові частини як юрсоби. Це значно полегшує процедури, дозволяє швидко, законно та якісно допомагати фронту.

Є застереження. Правоохоронцям та волонтерській спільноті потрібно буде слідкувати, щоб у змові між недобросовісними людьми не були організовані схеми продажу цих авто. Адже ніде не заборонено військовослужбовцям потім продавати ці авто. Нажаль в тилу трапляються ганебні випадки торгівлі гуманітаркою. Можливо є сенс заборонити їх перепродаж.

Швидкі медикам. Розширено перелік тих, хто може отримувати в якості гумдопомоги спецтранспорт для перевезення більше восьми осіб чи осіб з інвалідністю. Сюди входять автомобілі швидкої допомоги.

Тепер це можуть бути прийомні сім'ї, дитбудинки, реабілітаційні та заклади охорони здоров'я незалежно від форм власності (раніше це були тільки державні). І що важливо їх дозволено передавати медикам ФОПам, з якими Нацслужба здоров'я уклала договір. Це важлива ланка надання меддопомоги у прифронтових регіонах.

Отримувачі та набувачі. Розширено перелік отримувачів та набувачів гуманітарної допомоги. Отримувачі – це ті хто розподіляє допомогу в Україні, отриману від донорів. Набувачі – ті, хто користується допомогою.

Тепер до отримувачів та набувачів добавили неприбуткові державні та комунальні установи, всі надавачі медичних та реабілітаційних послуг незалежно від форм власності, ДСНС.

Окрім того, отримувачами, без статусу набувачів, дозволили бути підрозділи іноземних неурядових організацій, представництва міжнародних міжурядових організацій, дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав.

Кабмін на період воєнного стану отримав право розширювати перелік отримувачів гуманітарної допомоги.

Розподіл гуманітарної допомоги. У законі дозволили змінювати отримувачів та набувачів гумдопомоги без отримання рішення від Мінсоцполітики. Змінювати отримувача можна за письмовим погодженням з донором. А розподіляти гумдопомогу між набувачами волонтери взагалі можуть без додаткового погодження з донором. Тобто нам як благодійному фонду законодавчо дозволили бути досить гнучкими при наданні допомоги.

Це безумовний плюс. Ми, наприклад, ввозили товар для цивільних, постраждалих від війни. Але вирішили додатково передати необхідну продукцію також військовим. Тепер ні з ким ніяких погоджень робити не потрібно. Будь-які наші дії тут законні.

Але головна умова при цьому – дотримання цільового призначення цієї допомоги.

Більше того, набувачі допомоги – юрособи, наприклад медзаклад, який отримав від нас допомогу, тепер по закону може її передати тим, хто теж потребує цієї допомоги. Це можливо тільки при попередньому погодженні з нами. Само собою така передача відбувається у порядку затвердженому Кабміном (постанова 953). Тобто відображається у автоматизованій системі.

Ну і звісно також повинно бути дотримане цільове призначення допомоги.

Купівля гумдопомоги фондом за кордоном. Дуже важливе нововведення. На період воєнного стану Благодійні організації отримали право самим купувати товари за кордоном і ввозити їх через митницю як Гуманітарний вантаж.

Тобто наша благодійна організація може виступити донором, купивши товари за кордоном. Коли ми їх ввозимо, то переходимо в статус отримувача.

Звісно все оформляється та обліковується у порядку встановленому Кабміном. Тобто ми зобов'язані цю допомогу передати набувачам

та відобразити всі операції в Автоматизованій системі. Тут все начебто чудово.

Але законодавець навіщо ввів незручну норму. Ми повинні роздати цю допомогу людям чи військовим обов'язково протягом 90 днів з моменту ввозу. Інакше товар втрачає статус гуманітарки (сплата мита, податків, тощо). А якщо ми з об'єктивних причин не встигли це зробити?

Постанова 953. Незалежно від змін в закон є безліч вимог до звітності, які ми повинні будемо виконати згідно постанови №953. Вона залишає суттєве збільшення навантаження на волонтерів. Введена система обліку потребує багато додаткового часу і відповідно витрат. Не всім волонтерським організаціям це під силу.

Кричущою залишається проблема вимог до оформлення документів нашими донорами. Їм потрібно складати повні деталізовані переліки того, що вони передають нам як отримувачам. Вони застерігають, що їм важко це робити.

Через критику спільноти уряд ввів перехідний період дії Автоматизованої системи до 31 березня 2024 року. Теоретично є час відшліфувати всі незручності обліку та процедури митного ввезення (<https://vechirniy.kyiv.ua/blog/havrysh/2/>). – 2024. – 20.01).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 02 (266) 2024

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:

А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:

Н. Крапіва

Підп. до друку 31.01.2024

Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 4,17.

Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.